

INFO

Foreningen af Interne Revisorer
Nummer 44 | April 2010 | 14. årgang

Tema: Outsourcing

INFOs redaktion:

Ansvarshavende redaktør:

Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther

☎ 35 47 78 97

E-mail: abrpwe@almbrand.dk

Alm. Brand

Øvrig redaktion:

Internal auditor Mikkel Dyhr Gadegaard

☎ 44 44 88 88

E-mail: mdyg@novonordisk.com

Novo Nordisk

Senior Audit Manager Lars Geisler

☎ 44 55 93 08

E-mail: lage@nykredit.dk

Nykredit

Chefkonsulent Diana Holm

☎ 32 95 15 39

E-mail: dih@fm.dk

Finansministeriet

Senior Internal Auditor Michael Wikkelsø Håkan

☎ 33 33 28 45

E-mail: michael.haakan@nordea.com

Nordea

Revisionschef Louise Claudi Nørregaard

☎ 33 74 80 13

E-mail: lcn@pension.dk

PensionDanmark

Audit director Birgitte R. Svenningsen

☎ 39 77 41 30

E-mail: bsv@saxobank.com

Saxo Bank

Næste nummer

INFO 45 udkommer i september 2010.

Tryk: INFO trykkes hos Rosendahls-Schultz Grafisk, Albertslund.

ISSN: 1903-7333 (Trykt version).

ISSN: 1903-7341 (Elektronisk version).

Indlæg til INFO

Artikler i INFO honoreres med en vingave.

Forsidefoto: Lars Geisler.

Redaktionens adresse:

Alm. Brand A/S

Foreningen af Interne Revisorer (IIA)

Att: Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther

Midtermolen 7

2100 København Ø.

Synspunkter, der kommer til udtryk i medlemsbladet, behøver ikke nødvendigvis at svare til bestyrelsens opfattelse eller være udtryk for foreningens officielle standpunkt.

Indhold

Leder	1
Nyt fra bestyrelsen	2

Artikler

Uddannelsesaktiviteter	3
ECIIA konference 2009.....	4
Revision af outsourcete forhold	5
Planlægning og revision i forbindelse med udarbejdelse af RS3411 erklæringer om generelle it-kontroller for danske it-serviceleverandører	11
Bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder.....	17
Fokus på kursmanipulation.....	19
Revisors kompetence – efteruddannelse.....	21
Ny revisionsbekendtgørelse.....	24
Kreditpakken – betingelser, struktur og prisning	26
KPMG's bud på forsikringsbranchens Solvens II parathed	32
Nye medlemmer.....	35
”Bagsmækken”.....	36

Besøg foreningens hjemmeside:
www.iaa.dk

Leder

*Af Underdirektør Niels Thor Mikkelsen,
Danske Bank*

Det overordnede tema i dette nummer er outsourcing, som til stadighed er aktuelt og et væsentligt område.

Baggrunden er, at det forretningsmæssigt sjældent er mest effektivt eller nødvendigvis giver den bedste kvalitet at håndtere alle processer inden for virksomhedens egne rammer. Det er også et risikofyldt område, da en del af virksomhedens processer foregår uden for virksomhedens direkte kontrol.

Helt grundlæggende ændrer outsourcing ikke på virksomhedens ansvar overfor kunder, myndigheder, samarbejdspartnere m.fl.. Det giver derfor en række særlige udfordringer at sikre et betryggende kontrolmiljø, der er afstemt med den outsourcing virksomheds risikoprofil.

Det er således flere problemstillinger at tage hånd om. Det gælder også for revisor, idet outsourcing ikke begrænser revisionens omfang, men det kan derimod give nogle særlige praktiske udfordringer at sikre revisionens gennemførelse.

En erfa-gruppe har siden efteråret arbejdet med revision af outsourcing med udgangspunkt i egne praktiske erfaringer på it-området. Konklusionerne er samlet i artiklen ”revision af outsourcete forhold”. Artiklen indeholder blandt andet en opstilling af de praktiske forhold, der skal tages stilling ved revision af outsourcete ydelser og et par konkrete eksempler på, hvorledes man kan opstille rammer for den outsourcing virksomheds kontrol. De anførte principper i artiklen er generelt gældende og kan derfor også bruges på andre outsourcete ydelser.

Et af de praktiske forhold, der skal tages stilling til er, hvorledes de outsourcete ydelser skal revideres. En af metoderne er at lade leverandørens revisor afgive en RS3411 erklæring. Det er dog ikke et spørgsmål om blot at få en erklæring, hvilket illustreres i artiklen ”Planlægning og revision i forbindelse med udarbejdelse af RS3411 erklæringer om generelle it-kontroller for danske it-serviceleverandører” skrevet af Mikkel Jon Larssen. Et vigtigt element er, at man får, hvad man bestiller, så en effektiv forventningsafstemning af scope,

timing mv. er derfor vigtig for at opnå den ønskede sikkerhed på de kritiske områder.

Udover de forretningsmæssige behov for en betryggende håndtering af de outsourcete ydelser kan der også være formelle krav, som skal opfyldes. Dette gælder bl.a. for den finansielle sektor, hvor §71 vejledningen nu er suppleret med mere juridisk bindende krav, som gennemgås af Malene Baadsgaard Nissen i artiklen ”Bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder”. Det skal bemærkes, at bekendtgørelsen ikke skelner mellem koncern ekstern og koncern intern outsourcing.

Efter en række artikler om outsourcing gennemgår David Molam omfanget og typerne af kursmanipulation i Danmark. Kursmanipulation dækker groft sagt over forbuddet mod udbredelse af falske oplysninger eller falske handler/ordrer.

Lars Kiertzner har skrevet en artikel, der gennemgår efteruddannelseskravene for revisorer. Uanset om man som intern revisor er direkte omfattet af disse krav eller ej bør de følges, da kompetence er en helt afgørende succes parameter til sikring af den nødvendige kvalitet i revisionsarbejdet. En uddannelse har sidste udløbsdato, hvis den ikke i tilstrækkeligt omfang vedligeholdes og ajourføres.

I december måned udsendte Finanstilsynet en opdateret revisionsbekendtgørelse med en række ændringer blandt andet foranlediget af erfaringerne fra Roskilde Bank. De væsentlige ændringer er, at ekstern revision skal opsummere Finanstilsynets påbud, påtaler og risikoplysninger i årsprotokollen og en række erklæringer ikke længere kan aftales afgivet af intern revision, men skal afgives af ekstern revision. En interessant udvikling! Peer Højland fører os igennem de specifikke ændringer.

Herefter er der en detaljeret gennemgang af indholdet af kreditpakken, der trådte i kraft i februar sidste år, som en del af redskaberne til afhjælpning af konsekvenserne af Finanskrisen. Artiklen er skrevet af Thomas Broeng Jørgensen, Emilio Hellmers, Peter Hedegaard Madsen og Julie Galbo.

Afslutningsvis kan du læse ”KPMG’s bud på forsikringsbranchens Solvens II parathed”, hvilket skal ses i lyset af Finanstilsynets anmodning om en redegørelse for, hvilken proces det enkelte forsikringsselskab har iværksat for at kunne leve op til Solvens II-reglerne primo november 2010.

God læselyst med en række interessante og meget relevante artikler.

Nyt fra bestyrelsen

*Af koncernrevisionschef
Poul-Erik Winther, Alm. Brand.*

Om godt en måned finder IIA's årskonference sted i Legoland. Arbejdsgruppen bag årsmødet har lagt et stort arbejde i endnu engang at kunne afholde en inspirerende konference med spændende emner. Samt med mulighed for at netværke i pauser og ved middagsarrangementet.

Med henblik på at synliggøre intern revision som arbejdsplads, har Claus Okholm og Kurt Hungeberg været i Odense, hvor de afholdt et temamøde for cand.merc.aud. studerende. Her fortalte de blandt andet om, hvordan det er at arbejde i en intern revision. Endvidere behandlede de aktuelle emner som whistle-blowing funktionen, samt kravene om etablering af revisionsudvalg. Deltagerne har givet en særdeles positiv tilbagemelding på arrangementet. Lignende arrangementer afholdes i nærmeste fremtid i Århus og København.

Som det fremgår af tidligere udsendt mail til foreningens medlemmer gennemfører IIA en international survey (temaundersøgelse), der kører frem til udgangen af maj 2010. Spørgsmålene er på engelsk og skulle være mulige at besvare inden for 20 til 40 minutter. Bestyrelsen opfordrer medlemmerne til at deltage med henblik på at få et billede af, hvor intern revision står i dag.

Det internationale udvalg har forsat tæt samarbejde og dialog med IIA i henholdsvis Sverige og Norge, hvor der udveksles erfaringer og drøftes blandt andet lovgivningsmæssige forhold. Både IIA Sverige og IIA Norge har fastansatte kontorledere i foreningen, såkaldte CSO'er. CSO'erne mødes internationalt, hvor de arbejder med oplæg til blandt andet hvilket arbejde, der skal igangsættes i IIA. Der er et samarbejde mellem IIA i henholdsvis Norge, Sverige, Finland og Danmark, således at svar på forespørgsler mv. fra IIA koordineres og afgives samlet for norden.

Med henblik på at lette det administrative arbejde med indbetalinger fra foreningens medlemmer vil indbetalinger fremover skulle ske ved brug af fi-kort, hvilket vil fremgå af opkrævningerne.

Bestyrelsesmedlem Niels Thor Mikkelsen har skiftet job inden for Danske Bank koncernen, hvor han fremover varetager ledelsen af bankens compliancefunktioner og hvidvaskningsovervågning i ind- og udland. Bestyrelsen ønsker Niels held og lykke i det nye job og takker for en stor og engageret arbejdsindsats i IIA i en lang årrække.

Bestået eksamen

Bartosz Siwinski, Tryg har bestået CIA-eksamen.
Foreningen ønsker ham til lykke!

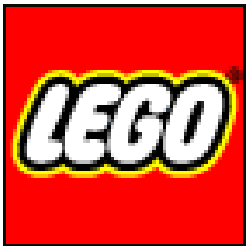

Uddannelsesaktiviteter

Foreningen udbyder en række gå-hjem møder, kurser og konferencer. Disse planlægges løbende og den mest opdateret information herom findes på foreningens hjemmeside www.iaa.dk under rubrikken ”Uddannelse”. Tilmelding til arrangementerne foretages tillige på hjemmesiden. Særlig opmærksomhed henledes på årets årskonference og kurserne vedrørende revision af IT anvendelse og kommunikation for interne revisorer.

Årskonference 2010

26.-27. maj 2010

Årskonferencen 2010 afholdes i Legoland i Billund. Foreningen har samlet klodserne sammen og skabt et fantastisk program for årskonferencen med fokus på den økonomiske krise og erfaringer fra revisionskomitéer.

Som eksempler på indlæg på konferencen kan nævnes chef-økonom Steen Bocian fra Danske Bank, som vil tale om den økonomiske udvikling i internationalt og nationalt perspektiv og direktør Henrik Bjerre-Nielsen fra Finansiell Stabilitet, som vil tale om krisehåndtering. Erfaringerne fra revisionsudvalg vil blive præsenteret af formand for revisionsudvalget og den interne og eksterne revision hos Novo Nordisk.

Som tidligere år vil der også blive lagt vægt på det sociale samvær og være tid til erfaringsudveksling.

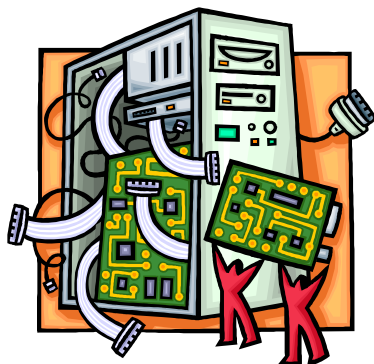
Tilmelding til årskonferencen kan ske på foreningens hjemmeside www.iaa.dk.

Revision af IT-anvendelse – Modul 2

3.-4. juni 2010

IT anvendelse er oftest en central del af en virksomheds aktiviteter og derfor også en uundgåelig del af revisors arbejde.

Det er derfor væsentligt, at revisor forstår, hvordan påvirkningen af IT-anvendelsen vurderes, og hvordan IT-anvendelsen revideres. Kurset giver en overordnet teoretisk og praktisk forståelse for revision af IT anvendelse.

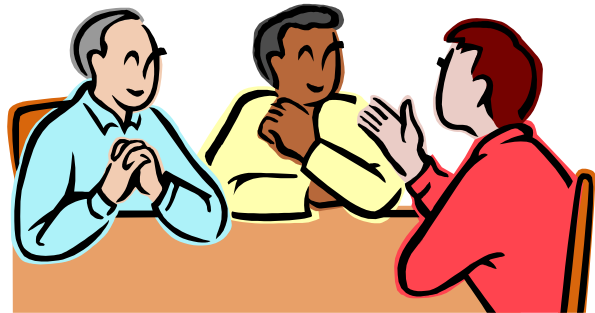

Dette omfatter blandt andet vurdering af risici, test af kontroller, planlægning af revisionen og vurdering af behov for faglig assistance.

Kurset er en del af en kursusrække, hvorfor forudgående deltagelse i modul 1 er en fordel men ikke en forudsætning. Kurset er ikke målrettet mod IT-revisions specialister, men derimod mod generalist revisorer. Kurset vil dog kunne give IT-revisorer med en IT-mæssig baggrund en forståelse for, hvorledes IT indgår i revisionsprocessen.

Communication and Relation Management Skills for Internal Auditors

27.-28. september 2010

Kommunikationsevner er essentielle for en revisor, hvorfor foreningen ser frem til at udbyde dette kursus i kommunikationsfærdigheder og samarbejdet med den reviderede part. Kurset forløber over to dage og omhandler bl.a.:

- Understanding basic communication principles
- Interviewing, questioning and listening skills
- Gaining commitment from the audit client
- Dealing with different types of people
- Dealing with difficult audit situations

Tilmelding til kurset kan ske på foreningens hjemmeside www.iaa.dk.

ECIIA konference 2009

Af CIA og afdelingsdirektør, Anette K. Laursen, Nordea

Under overskriften "Global Assurance: Oversight and Insight to Risk and Opportunities" blev den europæiske IIA konference holdt på Ergife Palace Hotel i Rom i den 29. og 30. oktober 2009.

Konferencen var – som den danske er – opdelt i generelle sessioner og streams. Men hvor den danske konference primært består af generelle sessioner, var hovedvægten ved ECIIA konferencen streams. Temaerne for de enkelte streams var:

- Corporate Governance: risk & control following the global financial crisis
- Evolving Risk Perspectives
- ICT Governance - Staying ahead of technology
- Leadership & Communication: key success factors for Internal Auditing

- Internal Audit - Convincing through quality
- Ethics / Sustainability Governance
- Public Sector
- Expert Presentations

Det var så at vælge, om man ville følge enkelte streams eller vælge bredt. Interesserede kan finde præsentationer mv. på ECIIAs hjemmeside (<http://www.eciia.eu/node/205>).

Totalt var deltagerantallet godt 500 fra et bredt udsnit af lande og industrier. En forskel fra Danmark er, at medlemmer fra den finansielle sektor ikke er overrepræsenteret. Fra IIA Danmark var vi repræsenteret med 12 medlemmer fra 7 virksomheder.

En konference med deltagelse fra så mange lande og industrier giver rigtig god mulighed for networking og en mængde inspiration til det videre arbejde i den interne revision. Desuden giver en international konference med så mange deltagere en unik mulighed for at tiltrække og give deltagerne

chancen for at høre indlæg fra virkelig anerkendte kapaciteter inden for revision eller beslægtede emner. Ved ECIAA konferencen i Rom var der bl.a. mulighed for at høre Mervyn E King, Chairman of the King Committee on Governance, og Massimo Capuano, Deputy Chief Executive, London Stock Exchange.

Ved velkomstreceptionen og ved pauserne var der som tidligere omtalt rig mulighed for networking. Desuden gav pauserne også mulighed for at besøge en af de mange stande, som sponsorerne havde opstillet.

En af sideeffekterne af at deltage i konferencen i Rom var desuden en specialrundvisning i Vatikan-museet, hvor vi fik mulighed for at besøge Det Sixtinske Kapel i en gruppe på i alt 20 mennesker. Som almindelig turist i Det Sixtinske Kapel er erfaringen ellers, at det kan være noget af en prøvelse, både trængselsmæssigt og lydmæssigt, men her var det virkelig en fornøjelse.

Efterfølgende var der gallamiddag på Castel Sant'Angelo, der er bygget som gravmæle over kejser Hadrian. Her sad vi - en stor del fra Danmark samlet - og spiste med udsigt over bl.a. Tiberen og Peterskirken og havde en rigtig hyggelig aften.

Revision af outsourcete forhold

En erfa-gruppe, der er etableret på initiativ fra IIA Gruppe 11, har siden efteråret 2009 arbejdet med revision i outsourcete forhold. Gruppen består af Gerd Lundqvist (PBS), Per Gøbel Jensen (VP Securities), Gunnar Kappel (Eik Bank) samt Bent Iversen og Henrik Kjølborg (Danske Bank).

I denne artikel præsenterer arbejdsgruppen nogle af de resultater, som den hidtil er nået frem til.

Artiklen tager udgangspunkt i outsourcing af it-mæssige ydelser, men det er gruppens bestemte opfattelse, at principperne også kan anvendes ved outsourcing af andre aktiviteter.

"Alt kan outsources – undtagen ledelse og ansvar".

Man kan påstå, at det udsagn indeholder alt, hvad der er nødvendigt for at beskrive, hvordan en virksomhed skal håndtere outsourcing. Udsagnet er nok lidt "hurtigt", men indeholder alligevel en del af sandheden.

En virksomheds aktiviteter er altid ledelsens ansvar. Selv om den operationelle udførelse af aktiviteterne er outsourcet, er det ledelsens ansvar at sikre, at virksomheden har styr på (dvs. kontrol med) den måde aktiviteterne udføres på.

Et eksempel:

Der er nok enighed om, at det er et ledelsesansvar at sørge for, at rengøringen i virksomheden er på et niveau, der sikrer, at medarbejderne ikke bliver syge. Rengøring er en ydelse, der ofte outsources, men hvis ledelsen ikke har sørget for at aftale en standard for rengøringen med leverandøren, og ledelsen ikke kontrollerer, at leverandøren holder aftalen, er det virksomheden og dens ledelse, der over for myndigheder, medarbejdere m.fl. står til ansvar. Det er derfor vigtigt, at virksomheden udvikler processer, som sikrer, at den stadig har kontrol med, at rengøringen udføres efter en ønsket standard.

Med andre ord skal en virksomhed, der outsourcer aktiviteter, sørge for, at den stadig har kontrol med de outsourcete områder.

Eksemplet med rengøring kan overføres til it. Der kan ligge mange overvejelser bag en beslutning om it-mæssig outsourcing. Her ser vi bort fra beslutningsprocessen og starter med, at beslutningen om outsourcing er truffet.

Outsourcingvirksomhedens kontrol med outsourcete aktiviteter

Vi tager udgangspunkt i en it-mæssigt veldrevet virksomhed med god governance, gode it-politikker, velfungerende forretningsgange samt en stabil, sikker og velkontrolleret drift.

Når en virksomhed som den beskrevne tager beslutning om outsourcing, vil den som udgangspunkt fortsat have et ønske om stabil og sikker it-drift. Virksomheder, der outsourcer, vil derfor almindeligvis ikke ændre i deres overordnede it-politikker. Derfor opretholdes målsætningerne heri.

Virksomheden skal således fortsat kunne "måle" overholdelsen af sine målsætninger, og den bliver derfor nødt til fortsat at have processer, der sikrer dens kontrol hermed.

For at sådanne kontroller kan fungere, må processerne til at understøtte dem nødvendigvis aftales med leverandøren. Det er jo ham, der skal stå for en betydelig del af inputtet til kontrolprocesserne.

Vi kan se følgende overordnede modeller for at sikre kontrollen:

1. Virksomheden kan have en stab af medarbejdere udstationeret hos leverandøren. De fleste leverandører vil nok betakke sig for, at kunderne udsender stabe af kontrollanter, der løbende opholder sig i leverandørens virksomhed.
2. Virksomheden kan aftale leverance af forskellige former for kontrolrapportering. Den skal specificeres af parterne i fællesskab, så man har en fælles opfattelse af, hvad de kan bruges til. Men løsningen indebærer det problem, at outsourcingvirksomheden som udgangspunkt ikke har mulighed for at vurdere, om den kan stole på kvaliteten af kontrolrapporteringen.

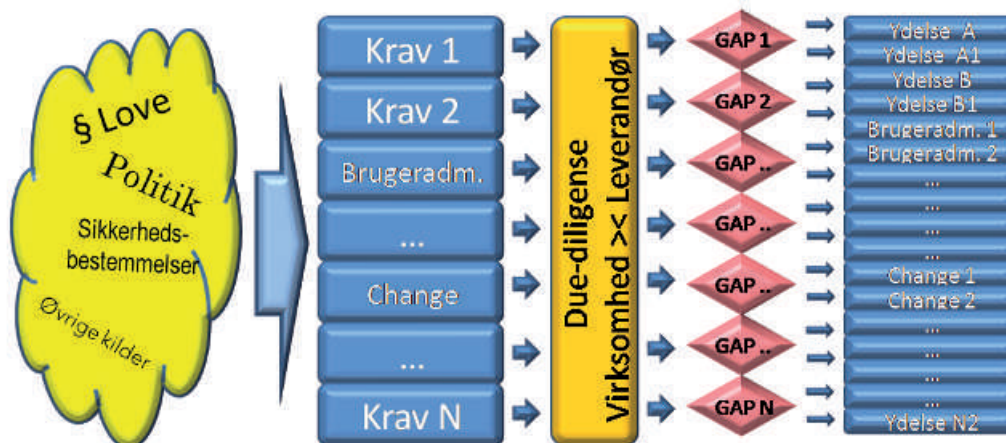
3. Parterne kan aftale, at leverandørens revisor erklærer sig om leverandørens forhold, herunder om kvaliteten af kontrolrapporteringen. Med denne løsning kan virksomheden vurdere kontrolrapporteringen, men den har ingen sikkerhed for, at revisorerklæringen er udarbejdet ud fra virksomhedens forudsætninger. De krav, der skal revideres op mod, kan dog specificeres i kontrakten.
4. Endelig er der den sidste mulighed, nemlig at parterne aftaler, at outsourcingvirksomhedens revisor kan revidere hos leverandøren. Derved kan virksomheden som opdragsgiver sikre sig, at revisionen gennemføres på grundlag af virksomhedens egne forudsætninger. Til gengæld må det forventes, at der vil være grænser for, hvilke af leverandørens interne forhold, outsourcingvirksomhedens revisor som "repræsentant" for kunden vil få adgang til.

Der kan sikkert opstilles flere modeller, men vi vurderer de fire nævnte som "grundmodellerne". I praksis vil man ofte se kombinationer af modellerne anvendt.

Uanset hvilken model, der vælges, er det nødvendigt, at parterne aftaler spilleregler og grundlag. Det er også nødvendigt, at virksomheden og leverandøren nøje afstemmer forventningerne til it-leverancen og til måden at gennemføre kontrol på. Den outsourcende virksomhed er ud over sine it-politikker påvirket af en lang række forhold, som den i outsourcing situationen er nødt til fortsat at tage højde for. Sådanne forhold kan være lovgivning, politikker på andre områder end it, sikkerhedsbestemmelser osv.

Alt dette bliver til krav, som virksomheden vil søge indarbejdet i kontraktkomplekset med leverandøren.

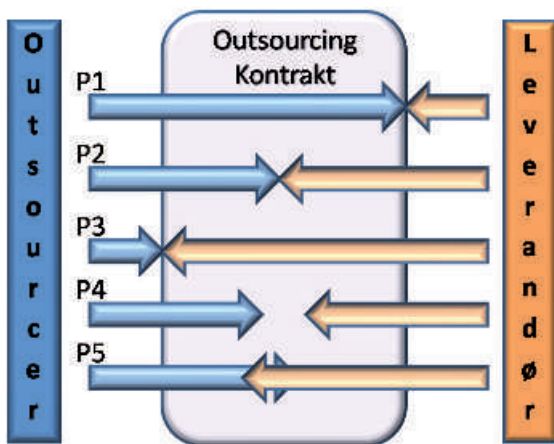
Grafisk kan det illustreres således:

Figuren viser, at virksomheden i kontraktprocessen omformer de forhold, den finder vigtige for sin it-anvendelse, til krav i kontraktkomplekset. I forbindelse med forhandlingerne vil parterne være nødt til at gennemføre en vurdering af hinanden på hvert enkelt område - den såkaldte "Due diligence" proces. For hvert forhold defineres en eller flere ydelser. Det er i den forbindelse, parterne i fællesskab skal finde ud af, om den ydelse, som leverandøren tilbyder, svarer til virksomhedens forventning - også kaldet GAP analysen.

I artiklen vil vi bruge eksempler om brugeradministration og change management til praktisk illustration af dette.

Ethvert af outsourcingvirksomhedens krav skal modsvares af en eller flere ydelser, og det vil være i begge parter interesse at sikre, at ydelserne mødes, men normalt heller ikke mere. Dette kan illustreres således:

Fordeling af ansvar for ydelser og kontroller

Illustrationen viser (med pilene) nogle overordnede principper for, hvordan samspillet mellem leverandørens ydelser og virksomhedens målinger/kontroller kan være, og hvordan disse forhold bør være beskrevet i kontraktkomplekset.

- P1 illustrerer en situation, hvor der er defineret og aftalt et kontrolansvar for outsourcingvirksomheden i kontraktkomplekset. Leverandøren har ingen defineret opgave ifm. kontrollen/målingen. Der er tale om kontroller eller målinger, som gennemføres uden leverandørens medvirken. Det kan fx være virksomhedens egen brugeradministration.
- P2 beskriver et forhold, hvor det er defineret i kontrakten, at begge parter har opgaver i forbindelse med processen. Det kan fx være Change Management af virksomhedens

egenudviklede systemer, hvor det er nødvendigt, at både kravene til virksomhedens input i processen og leverandørens kontroller og fremgangsmåde er defineret. Grænsefladen mellem parternes "ydelser" til hinanden er i eksemplet veldefineret og præcist afgrænset.

- P3 viser et eksempel, hvor leverandøren står for hele ydelserne som defineret i kontrakten, og virksomhedens måling/kontrol er ikke beskrevet. Man kan fx forestille sig et koncept for katastrofeberedskab, hvor der er stillet krav i kontrakten, men hvor det alene er leverandørens opgave at reetablere drift (for alle kunder) i tilfælde af en katastrofe. Outsourcingvirksomheden bør i kontrakten stille krav om afprøvning, men har ingen operativ driftsmæssig opgave i en katastrofesituation.

P4 og P5 svarer til P2, hvor der er defineret opgaver og ansvar for begge parter i kontraktkomplekset.

- P4 beskriver en situation, hvor ikke alle nødvendige aktiviteter er beskrevet i kontrakten. Der er derfor risiko for fejl, ved at de ikke bliver udført. Et eksempel kunne være Incident Management, hvor der netop kan være tale om forhold, som ikke kan forudsiges, og hvor ansvaret for leverancer og kontrol hermed ikke kan beskrives på forhånd.
- I P5 er der dobbeltdækning af opgaver og ansvar, hvilket medfører risiko for usikkerhed for, hvem der reelt har ansvaret for en given aktivitet på området. På enkelte områder, fx. Problem Management set i forlængelse af Incident Management, kan det dog godt være en fordel at aftale en vis dobbeltdækning, så der er stor sikkerhed for at der ikke er forhold, som "falder igennem".

Revisionens rolle

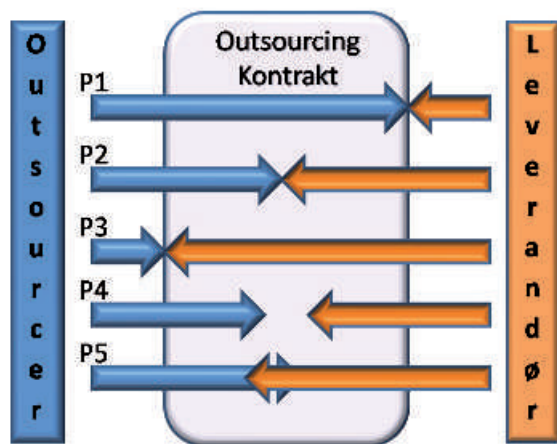
Virksomhedens it-anvendelse skal fortsat revideres efter outsourcing, og outsourcingen ændrer ikke ved revisionens omfang, men den ændrer selv sagt ved, hvor revisionen skal gennemføres og ofte ved, hvordan den operativt kan gennemføres.

Hvordan kan revisor så sikre sig, at kontrolniveauet opretholdes, og at it-anvendelsen fortsat kan revideres? Basalt set er svaret nok, at det kan revisor ikke!

Derimod kan revisor rådgive virksomheden således, at der indføres et afsnit om revision i kontrakten. Revisor bør også rådgive virksomheden om, at kontrakten bør indeholde

- specifikationer af de outsourcete ydelser og opfølgning,
- specifikationer af revisionsansvaret herfor og
- beskrivelse af krav til rapportering om revisionens resultater.

Spørgsmålet om revisionsansvaret kan i princippet illustreres på samme måde som oversigten over fordelingen af ansvar i ydelserne. Det vil sige således:

Placering af revisionsansvar mellem parterne

Som ved illustrationen om ydelser og målinger/kontroller ovenfor bør placeringen af revisionsansvaret beskrives i revisionsafsnittet i kontrakten. Ligeledes bør de revisionsmæssige ydelser, som leverandørens revisor skal levere, specificeres.

Hvad bør revisor rådgive virksomheden om?

I det følgende oplister vi en række forhold, som det kan være nødvendigt for den outsourcende virksomhed at tage stilling til i forbindelse med revision af outsourcete ydelser. Listen er tænkt til inspiration og kan på ingen måde betragtes som udtømmende. De emner, der bør tages stilling til i forbindelse med den enkelte virksomheds kontraktforhandlinger, afhænger helt af den konkrete situation. Forhold, der er af stor betydning i én situation, kan være mindre relevante i en anden.

- Skal leverandørens revisor afgive en årlig erklæring eller en form for løbende rapportering?
- Hvilke erklæringskoncepter skal bruges? SAS70 - RS3411 (3402)?

- Hvad skal erklæringerne og rapporteringen omfatte?
- Leverandørens sikkerhed?
 - Kvaliteten af leverandørens kontrolrapporter?
 - Sikkerheden i leverandørens fakturering?
 - Leverandørens kalkulation af ekstra ydelser?
- På hvilket grundlag skal erklæringerne udarbejdes?
 - Leverandørens eller virksomhedens?
 - Skal de udarbejdes efter et sikkerheds- eller governance koncept?
- Skal leverandørens revisorerklæring komme fra leverandørens eksterne revision eller fra en eventuel intern revision?
- Skal virksomheden orienteres straks i tilfælde af, at leverandørens revisor konstaterer væsentlige svagheder ifm. den løbende revision?
- Skal virksomhedens revisor have mulighed for at revidere hos leverandøren?
- Hvad skal virksomhedens revisor kunne revidere?
 - Sikkerhedsforhold?
 - Kontrolrapporter?
 - Fakturering?
 - Kalkulation?
- Hvilke begrænsninger gælder for, hvad virksomhedens revisor kan revidere hos leverandøren?
- Skal dette udtrykkes positivt (virksomhedens revisor har adgang til at revidere en række oplyste forhold hos leverandøren) eller negativt (virksomhedens revisor har ikke adgang til at revidere bestemte oplyste forhold hos leverandøren).
- Placering af revisionsansvar for konkrete kontroller, jf. ydelsesspecifikationer. Disse behøver ikke nødvendigvis at følge leverance- og kontrolansvaret.
- Er specifikationen af ydelse og kontroller tilstrækkelig til, at revisionsansvaret kan placeres entydigt?
- Er det virksomhedens eventuelle interne revision, der kan revidere hos leverandøren, eller skal det være virksomhedens eksterne revision?

- Hvis en eventuel intern revision hos leverandøren skal medvirke, skal der så stilles krav i kontrakten til, hvordan denne interne revision er indrettet, dens reference, funktionsbeskrivelse etc., fx svarende til de lovregulerede krav til intern revision/systemrevision i finansielle virksomheder eller fælles datacentraler.
- Skal virksomheden sikre sig, at leverandøren har en anden ekstern revisor end virksomheden, eller at leverandøren bruger en anden ekstern revisor ifm. revisionsarbejde afledt af kontrakten?
- Tilsvarende spørgsmål bør afklares i forhold til eventuelle underleverandører. Skal virksomhedens revisor kunne revidere hos underleverandører? Hvordan stiller forholdet sig, hvis underleverandørens leverance ikke kan dedikeres til leverandørens enkelte kunder?

Endeligt er det vigtigt at forholde sig til, at virksomhedens revisor har til opgave at revidere virksomhedens it-anvendelse og rapportere til virksomheden. Man kan hævde, at virksomhedens revisors revisionsbehandlinger hos leverandøren alene skal dreje sig om at revidere effektiviteten af virksomhedens kontrol med overholdelse af egne it-politikker og forretningsgange og effektiviteten heraf. Dette kan også udtrykkes som en vurdering af kontrol- og målingsprocedurernes evne til at afdække eventuelle svagheder, men ikke en vurdering af leverandørens forhold som sådan. Argumentet bygger på, at virksomhedens revisor jo rapporterer til virksomhedens ledelse/bestyrelse. Konstateres svagheder, skal anbefalingerne rettes til virksomheden og ikke til leverandøren, dvs. skrives på formen ”Ledelsen bør sikre sig, at leverandøren styrker sine kontroller vedrørende ...”

Finansielle virksomheder:

For finansielle virksomheder gælder særlige regler på outsourcingområdet (bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder - BEK nr. 21. af 11.1.2010). Se Malene Baadsgaard Nissens artikel herom andetsteds i denne udgave af INFO.

Eksempler

I det følgende vil vi med et par eksempler beskrive, hvordan man kan opstille rammer for den outsourcingende virksomheds kontrol på to udvalgte områder, brugeradministration og change management.

Til identifikation af processernes indhold og kontroller heri har vi valgt en opbygning, der tager afsæt i grundlæggende begreber og aktiviteter på de to områder. Beskrivelsen er generel. I en virkelig situation bør man bygge på de konkrete forhold i den specifikke kontrakt.

Når det skal besluttes, hvor en opgave ligger, skal det sikres, at hele opgaven inklusive grænseflader er beskrevet.

Virksomheden har altid ansvaret for de politikker, der ligger til grundlag for opgaverne.

Opgaverne skal derfor beskrives ud fra virksomhedens vinkel.

Brugeradministration kunne være opdelt som nedenstående eksempler:

Eksempel 1.

Opgave	Ansvar: Virksomhed	Ansvar: Leverandør	Revision
Administration af adgangssystem		x	Leverandør
Alt andet	x		Virksomhed

I dette eksempel stiller leverandøren blot adgangssystemet til rådighed, mens virksomheden er ansvarlig for implementering af adgangene.

Problemområder:

- Virksomheden er ansvarlig for tildeling af adgange for leverandørens ansatte. Det skal der derfor laves forretningsgange/regler for.

Eksempel 2.

Opgave	Ansvar: Virksomhed	Ansvar: Leverandør	Revision
Administration af adgangssystem		x	Leverandør
Politik/Regler for Brugeradministration	x		Virksomhed

Skema fortsættes på næste side

Opgave	Ansvar: Virksomhed	Ansvar: Leverandør	Revision
Anmodning om Brugeroprettelse/tildeling af user id.	x		Virksomhed
Tildeling af adgange	x		Virksomhed /Leverandør
Brugeroprettelse med adgange		x	Leverandør
Anmodning om ændringer	x		Virksomhed /Leverandør
Tildeling/fratagelse af adgange		x	Leverandør
Periodisk godkendelse af adgange	x	Input herfra	Virksomhed /Leverandør
Adgange for leverandørens ansatte		x	Leverandør
Logning og sporing af adgang	x	x	Leverandør
Osv.			

Problemområder:

- Hvis der sker fejl mellem anmodning om adgange og tildelingen, skal dette sikres via f.eks. periodisk godkendelse af adgange.
- Skal virksomheden have adgang til/kopi af leverandørens data til ændringer i adgange?
- Der kan være nye opgaver, som skal identificeres for at sikre, at der ikke er et hul i ansvaret.
- Skal virksomheden bestemme, hvilke adgange leverandørens ansatte har?
- Hvad skal der rapporteres om ved logning? Hvem er ansvarlig ved opfølgning?

Change Management kunne være opdelt som nedenstående eksempel.

Opgave	Ansvar: Virksomhed	Ansvar: Leverandør	Revision
Politik/Regler for Change Management	x		Virksomhed
Change Management system (teknisk)		x	Leverandør
Change Management system (indhold – f.eks. ydelser)	x	Input herfra	Virksomhed
Oprettelse af Changes	x	x	Virksomhed /Leverandør
Godkendelse af Changes	x	x	Virksomhed /Leverandør
Udførelse af Changes	x	x	Virksomhed /Leverandør
Oprettelse af ændringsanmodning	x	x	Virksomhed /Leverandør
Gennemførelse af ændringsanmodning		x	Leverandør
Osv.			

Problemområder:

- På de områder, hvor der er ansvar både hos virksomheden og leverandøren, er det vigtigt at få beskrevet grænsefladerne. Dem er der mange af for Change Management.
- Det skal overvejes, om både virksomhed og leverandør har behov for adgang til alle changes, eller om ”rene” leverandør changes kan ligge i leverandørens eget system, og dermed være utilgængelige for virksomheden.
- Hvornår skal virksomheden godkende changes?

Konklusion

Udgangspunktet for artiklen har været arbejdsgruppens forskellige oplevelser af outsourcing og indsamlede erfaringer fra mange andre. Vi har i artiklen forsøgt at beskrive problemstillinger, som vi håber, at andre kan have glæde af, hvis de skal i gang med en outsourcing proces eller skal til at revidere efter outsourcing.

Vi har til slut lavet en overordnet sammenfatning af de vigtigste punkter, som vi ser dem:

- Virksomheden skal have aftalt procedurer med leverandøren, der giver den mulighed for at kontrollere, at den overholder egne politikker og regler efter outsourcing.
- Virksomhedens ledelse skal sikre, at disse procedurer udføres, og at de kan og bliver revideret.
- Kontrakten bør derfor indeholde regler om, hvordan outsourcete ydelser revideres og af hvem.
- Bygger revisionen helt eller delvis på erklæring fra leverandørens revisor, bør det grundlag, der revideres op imod (leverandørens eller virksomhedens regelsæt) fremgå af kontrakten.
- Har virksomhedens (kundens) revision adgang til at foretage revision hos leverandøren, bør det fremgå af kontrakten, hvad revisionen kan omfatte, om der er begrænsninger i de oplysninger, som revisor kan få adgang til, om leverandøren har pligt til at efterleve eventuelle anbefalinger, i hvilke tilfælde virksomheden skal betale for gennemførelse af sådanne anbefalinger.

Artiklen har beskrevet forhold vedrørende it-mæssig outsourcing, men vi er som nævnt i indledningen overbevist om, at principperne også kan bruges ved outsourcing af andre væsentlige aktiviteter.

Vi håber derfor, at artiklen har givet læserne inspiration til at gøre revision i outsourcete forhold lidt mere overskuelig.

Planlægning og revision i forbindelse med udarbejdelse af RS3411 erklæringer om generelle it-kontroller for danske it-serviceleverandører

*Af senior manager Mikkel Jon Larssen,
Enterprise Risk Services, Deloitte*

Nærværende artikel omhandler processen for udarbejdelse af RS3411 erklæringer for serviceleverandører, herunder de løbende udfordringer og problemstillinger, som jeg møder i min dagligdag i forbindelse med udarbejdelse af revisionserklæringer hos store serviceleverandører.

Processen og de beskrevne problemstillinger vil formentlig langt hen af vejen være de samme, når den nye revisionsstandard RS3402 implementeres, omend omfanget og indholdet af den endelige erklæring vil være væsentligt mere detaljeret i beskrivelsen af serviceleverandørens kontrolmiljø, samt revisors test heraf.

Scope for erklæringen

For at sikre størst mulig værdi af en RS3411/RS3402 erklæring er det vigtigt, at omfanget aftales præcist med erklæringsmodtageren således, at erklæringen afdækker dennes forventninger. Dette kunne eksempelvis være at understøtte revisors behov for en uafhængig vurdering af effektiviteten af generelle it-kontroller, der varetages af serviceleverandøren, og som er relevante ud fra en revisionsmæssig betragtning - herunder revisors efterlevelse af RS402.

Den ideelle fastlæggelse af omfanget sker ved afholdelse af et indledende planlægningsmøde, senest i årets andet kvartal. Deltagere ved mødet bør være erklæringsmodtageren, dennes revisor, serviceleverandørens kundeansvarlige kontaktperson samt serviceleverandørens eksterne revisor.

På mødet vil erklæringsmodtagernes forventning til omfanget og den tidsmæssige gennemførelse blive fremlagt og afstemt i forhold til kontrakten, ligesom man opnår en fælles forståelse for de områder og systemer, som erklæringsmodtageren vurderer som risikofyldte.

I praksis foregår planlægningen for enkelte kunder ikke altid som beskrevet ovenfor. I stedet sker det ved, at revisor på anmodning fra serviceleverandøren udarbejder et tilbud med afsæt i kontraktmaterialet samt interviews med udvalgte nøglepersoner. Tilbuddet fremsendes via serviceleverandøren til erklæringsmodtageren, som inden for en fastsat tidsfrist skal acceptere dette eller anmode om eventuelle ændringer.

Ovennævnte praksis kan medføre følgende problemstillinger:

- Manglende fælles forståelse for hvilke kontrolområder og it-systemer erklæringsmodtageren vurderer som væsentlige og risikofyldte. Dette medfører risiko for, at erklæringen ikke adresserer de systemer og kontrolområder, som er mest relevante for erklæringsmodtageren. Forholdet skyldes som regel, at tilbagemeldinger på tilbud ofte omhandler prisen, men sjældent omfanget. Endvidere er serviceleverandørens viden om risici hos kunderne ofte begrænset til konkrete driftsmæssige risici, og sjældent de forretningsmæssige risici, som er tilknyttet forretningsprocesserne og de it-understøttende applikationer.
- Erklæringsmodtagernes forventninger til omfanget stemmer ikke overens med serviceleverandørens tolkning af kontraktmaterialet. Ofte foreligger der et meget omfangsrigt kontraktmateriale, med tilhørende tillæg og bilag – flere hundrede sider. Ansvar for ydelserne er ikke altid entydigt beskrevet, og i sammenhæng med det aftalte omfang kan dette medføre risiko for, at erklæringsmodtager først sent på året får fokus på svagheder i væsentlige kontrolområder, som man forventede var omfattet af kontrakten, men som i praksis ikke er omfattet, og derfor ikke bliver varetaget af nogen af parterne.
- Den tidsmæssige gennemførelse af revisionen, herunder rapportering til erklæringsmodtager, afstemmes ikke med alle interessenter. Dermed opstår der en risiko for, at erklæringen udarbejdes for sent, f.eks. i forhold til den bearbejdning som erklæringsmodtageren og dennes revisor skal gennemføre efter modtagelsen.

I dagligdagen oplever vi i langt de fleste tilfælde, at erklæringsmodtagere er tilfredse med det scope, som erklæringen omfatter. Dette også i tilfælde, hvor der ikke har været afholdt et indledende planlægningsmøde. Jeg vil dog alligevel opfordre alle som måtte være involveret i processen for modtagelse af erklæringer fra serviceleverandører, til at engagere sig mest

muligt i den indledende planlægningsfase. Særligt fordi al erfaring viser, at den oplevede værdi af erklæringen øges markant ved at man i fællesskab sikrer det rette omfang fra start.

Fastlæggelse af kontrolmål og kontrolaktiviteter

De generelle it-kontroller omfatter, jf. RS3411 samt RS315 følgende områder:

- Drift af datacentre og netværk
- Anskaffelse, ændringer og vedligeholdelse af systemssoftware
- Adgangssikkerhed
- Anskaffelse, udvikling og vedligeholdelse af applikationssystemer

I tillæg til ovenstående fire områder kommer et nyt og femte område, benævnt programændringer (Program Change) - dette som følge af en nylig revision af ISA315/RS315 for 2010. Betydningen heraf er begrænset, idet de kontroller som forbindes med programændringer, hidtil har været underlagt ændringer til systemer og applikationer. Derfor medfører tilføjelsen til hovedområderne ikke nogen praktisk ændring i forhold til det arbejde, som skal gennemføres som led i test af de samlede ændringsprocedurer hos serviceleverandøren.

I praksis fastlægges det konkrete omfang på et mere detaljeret niveau end ovennævnte hovedområder. Dette typisk med udgangspunkt i sikkerhedsstandarder som f.eks. DS484 eller ISO27001. Hvor der ikke kontraktmæssigt stilles krav om serviceleverandørens efterlevelse af specifikke sikkerhedsstandarder, anvendes Deloitte's opfattelse af "god it-skik" som grundlag for en vurdering af serviceleverandørens tilrettelæggelse af generelle it-kontroller.

Specielt offentlige virksomheder er underlagt krav om efterlevelse af den af staten vedtagne it-sikkerhedsstandard. Denne har op til nu været DS484, og i en overgangsperiode frem til 2013 vil det være muligt at vælge mellem DS484 og ISO27001, hvorefter DS484 udgår. Som følge af kravene om offentlige virksomheders efterlevelse af DS484/ISO27001, ses ofte et ønske om en erklæring, som skal vurdere leverandørens efterlevelse af denne. Dog oplever jeg, jf. de tidligere beskrevne problemstillinger, at kontraktmaterialet ikke understøtter krav om leverandørens overholdelse af disse sikkerhedsstandarder, og en erklæring om leverandørens efterlevelse heraf vil derfor ikke være formålstjenlig.

Det vil således altid være relevant for erklæringsmodtageren - og for finansielle virksomheder et decideret krav fra Finanstilsynet - at sikre, at kontrakten med serviceleverandøren understøtter egne it-sikkerhedspolitikker og it-sikkerhedsmæssige forskrifter.

Når det præcise omfang og den tidsmæssige gennemførelse er fastlagt for den enkelte erklæring, skal kontraktmaterialet gennemgås. Dette for at vurdere, om de enkelte kontrolområder og kontrolaktiviteter er kundespecifikke; f.eks. konkrete krav til sikkerhed på kundens platforme, eller om der er områder, som følger generelle procedurer og kontroller for serviceleverandøren, og som dermed kan revideres fælles for alle erklæringer, f.eks. fysisk sikkerhed. Når dette er gjort, er scopet for de enkelte erklæringer fastlagt, og planlægningen af revisionsforløbet med serviceleverandøren kan begynde.

Planlægning af den praktiske gennemførelse

I forlængelse af den indledende fastlæggelse af hvilke kunder som skal have en erklæring, herunder omfanget og den tidsmæssige gennemførelse af disse, starter den egentlige planlægning af revisionsforløbet med serviceleverandøren. Langt størstedelen af erklæringerne følger kalenderåret, hvilket naturligt giver nogle udfordringer i relation til den tidsmæssige gennemførelse, herunder at sikre, at der tages tilstrækkeligt hensyn til serviceleverandørens daglige drift. Et typisk år ser i hovedtræk ud som følger:

Marts-maj

- Identifikation af kunder, som skal have erklæring for indværende år
- Planlægningsmøder med serviceleverandøren og dennes kunder
- Udarbejdelse af tilbud
- Møder med serviceleverandørens driftsansvarlige folk, for at drøfte tilgangen til revisionen for det kommende år.

Juni

- Detailplanlægning – revisor planlægger revisionen og booker møder med relevante medarbejdere hos serviceleverandøren, og adviserer herunder om hvilket dokumentationsmateriale, som skal anvendes i forbindelse med revisionen.

September-december

- Gennemførelse af revision
- Rapportering og afstemning af observationer
- Opfølgning på udbedring af væsentlige observationer
- Test af restperiode relateret til kontrollernes effektivitet
- Udarbejdelse af udkast til erklæringer.

December-februar

- Afsluttende møder med drifts- og kundeansvarlige vedr. erklæringsudkast
- Fremsendelse af endelige erklæringer
- Administrativ afslutning, herunder eksempelvis slutfakturering og arkivering
- Afrunding med serviceleverandøren, herunder drøftelse af muligheder for fremtidig effektivisering og forbedring baseret på erfaringer fra året der gik.

I Deloitte er der knyttet en række konsulenter til erklæringsrevisionen. Disse besidder alle forskellige kompetencer, fra it-generalister som er stærke i procedurer og proceskontroller, til mainframe specialister eller hardcore netværksspecialister, som besidder dyb teknisk indsigt i specifikke områder inden for it-sikkerhed. Det er vigtigt, at erklæringsteamet besidder brede kompetencer, da omfanget af de forskellige erklæringer kan variere meget i teknisk dybde og omfattede platforme.

Det kan være noget af et puslespil at koordinere de mange møder og timer internt for konsulenterne under hensyntagen til øvrige kundeopgaver, individuelle uddannelsesforløb og ferieplaner. Dertil kommer en lang række aflysninger og flytninger af møder, som følge af serviceleverandørens daglige udfordringer med prioriterede driftsopgaver, akut opstået sygdom, o.lign.

Ovennævnte forhold gør til tider, at revisor såvel som serviceleverandør skal være yderst fleksibel for at komme rettidigt i mål, og samtidig sikre fastholdelse af en god kvalitet i den leverede erklæring.

For at minimere behovet for arbejde på skæve tidspunkter af døgnet, samt for at sikre bedst mulig kvalitet i det gennemførte arbejde på begge sider af bordet, er det vigtigt at gennemføre en rettidig og detaljeret planlægning. Herunder en planlægning, som gør at begge parter er forberedt på ufor-

udsete hændelser, og dermed på forhånd har en plan B klar, når forholdene kræver det.

Gennemførelse af revisionen

De væsentligste mål for revisionens gennemførelse er at:

- Sikre en effektiv gennemførelse, med henblik på at minimere trækket på serviceleverandørens ressourcer
- Sikre, at alle relevante risici er imødekommet med effektive kontroller, og hvor kontrolsvagheder identificeres, skal det sikres, at der iværksættes tiltag til udbedring heraf
- Sikre rettidig levering til erklæringsmodtager
- Udarbejde en erklæring, som kvalitetsmæssigt imødegår eller overstiger forventningerne hos erklæringsmodtager og serviceleverandør

Revision på tværs af kunder

For at minimere trækket på serviceleverandørens kunder, har vi i Deloitte valgt at knytte konsulenter til revisionsområder frem for kunder. Dette har den fordel, at den samme person opnår detaljeret kendskab til et eller flere områder, og i forlængelse heraf vil være i stand til at gennemføre en dybdegående revision af det enkelte område på tværs af kunderne. Dertil kommer, at trækket på serviceleverandørens ressourcer minimeres, idet spørgsmålsbesvarelse kun sker en gang i forløbet, og altid til samme person. En forudsætning for denne tilgang er naturligvis, at organisationen hos serviceleverandøren understøtter dette.

Anvendelse af tekniske udtræk

Et andet og væsentligt element i effektiviseringen af vores revision hos serviceleverandøren er anvendelse af tekniske hjælpeværktøjer. Som led i udarbejdelse af erklæringerne gennemføres revision af et stort antal stikprøvevist udvalgte servere, databaser, firewalls og mainframeinstallationer. Alle revideres ved hjælp af tekniske hjælpeværktøjer, som hurtigt og nemt afvikles af serviceleverandørens personale, og efterfølgende danner grundlag for en dybdegående analyse af sikkerheden på den aktuelle platform. Erfaringsmæssigt stammer de fleste observationer fra disse tekniske analyser, og det er derfor vigtigt, at udtrækkene foretages tidligst muligt i forløbet.

Test af kontrollers effektivitet

Ud over anvendelsen af tekniske udtræk, som beskrevet ovenfor, gennemføres revisionen ved interviews, observationer samt vurdering af udleveret dokumentation for kontrollers tilrettelæggelse og gennemførelse. Vurderingen af dokumen-

tation sker ofte på stikprøvebasis, og følger følgende stikprøvestørrelser:

- Kontrol, som gennemføres flere gange dagligt, medfører 25 stikprøver
- Kontrol, som gennemføres dagligt, medfører 15 stikprøver
- Kontroller, som gennemføres på månedsbasis eller kvartalsbasis, medfører 2 stikprøver
- Årlige og halvårslige kontroller medfører 1 stikprøve

Observationer fra de tekniske udtræk giver ofte en indikation af, at kontroller på et højere plan ikke fungerer effektivt. Således bestræber vi os på ikke alene at rapportere konkrete tekniske observationer, men også rapportere på procedureniveau således, at svagheder i de tekniske parameterindstillinger på operativsystemer, databaser mv. fremadrettet undgås.

Rapportering

I den periode revisionen foregår, sker der løbende en rapportering af kontrolsvagheder. Des hurtigere en kontrolsvaghed rapporteres, jo før kan serviceleverandøren påbegynde en udbedring heraf. Derfor er det af væsentlig betydning for konklusionen i den endelige erklæring, at observationer lukkes hurtigst muligt efter de er rapporteret.

Observationer prioriteres alt efter væsentlighed, ud fra følgende niveauer:

1. Anbefalinger til udbedring af væsentlige svagheder i den interne kontrol
2. Anbefalinger til udbedring af svagheder i den interne kontrol
3. Anbefalinger til forbedring af den interne kontrol i øvrigt

En analog prioritering gør sig gældende for forhold, som vi måtte konstatere under revisionen, men hvor ansvaret ligger hos serviceleverandørens kunde. Dette kan f.eks. være hvor passwordindstillinger på en given platform ikke lever op til god it-skik, men at dette skyldes, at kunden specifikt har bedt om en mindre sikker indstilling. Sådanne forhold rapporteres primært som en service til erklæringsmodtagerens revisorer, da det ikke i alle tilfælde er muligt for denne at verificere forholdet på anden vis. Forhold for hvilke ansvaret ligger hos erklæringsmodtageren prioriteres med A, B og C, analogt med ovennævnte kategorisering af 1,2 og 3.

Alle observationer prioriteres ud fra en direkte vurdering af det enkelte forhold, og uden hensyntagen til eventuelle kom-

penserende kontroller, som måtte være etableret hos erklæringsmodtageren. På den måde kan en prioritet 1 observation sagtens være relativ uvæsentlig i praksis, som følge af kompenserende kontrolforanstaltninger implementeret hos erklæringsmodtageren.

For at observationer kan lukkes, skal serviceleverandøren levere dokumentation for, at forholdet er udbedret. Dokumentationen kan f.eks. være et skærmdump af passwordindstillinger eller lignende. Et punkt lukkes først, når dokumentationen er verificeret, og når vi er enige i, at den foretagne udbedring til fulde adresserer den oprindelige anbefaling.

Projektstyring

Et vigtigt element i rettidig rapportering er en god projektstyring. Revisionen af en serviceleverandør håndteres nemmest ved at betragte denne som ét stort projekt i stedet for mange individuelle erklæringer. Set som et samlet projekt, er det relativt overskueligt at opstille milepæle og løbende følge op på disse. I praksis anvender vi i Deloitte en projektstyringsmodel, der afspejler det aftalte scope pr. kunde og pr. område. Endvidere er der sat milepæle for revisionens fremdrift, samt endelige deadlines for de enkelte erklæringer. Modellen opdateres løbende med færdiggørelsesgrader og anvendt tid, og udgør således grundlaget for en løbende overvågning af, om projektet skrider frem som planlagt.

Et andet og vigtigt element i den daglige projektstyring er etableringen af en projektstyringsgruppe, som består af ledende medarbejdere fra serviceleverandøren samt ansvarlige personer fra revisionsteamet. Gruppen har til formål at drøfte løbende problemstillinger og sikre løsning heraf således, at projektet ikke på enkelte områder går i stå, og derved hæmmer projektets fremdrift på øvrige områder. Gruppen holder formelt møde hver 14. dag, og uformelt efter behov. Dagsordenen for de løbende statusmøder kunne eksempelvis være:

- Aktuelle problemstillinger, som kræver handling
- Status på projektets fremdrift
- Væsentlige observationer, som kræver opmærksomhed fra serviceleverandøren
- Spørgsmål til observationer i øvrigt
- Status på eventuelle tilbud
- Eventuelle administrative forhold.

Kvalitetssikring

Som et naturligt led i at sikre en god kvalitet, og som følge af krav i Deloitte's interne kvalitetsprocedurer, gennem-

føres kvalitetssikring af alt arbejde, før der rapporteres til serviceleverandøren. Processen er som udgangspunkt, at alt arbejde udført af konsulenter kvalitetssikres af en manager, hvorefter kundeansvarlig senior manager og underskrivende partner foretager kvalitetssikring af væsentlige arbejdsoplysninger samt rapportering. Før endelig afgivelse af erklæring foretages afsluttende QA af en partner eller manager, som ikke er involveret i projektet. Dette med henblik på at sikre, at Deloitte's overordnede kvalitetskrav og standarder er overholdt.

Hvad skal man som modtager af erklæringen være opmærksom på

Nærværende artikel er ikke tænkt at omhandle den modtagende revisors videre arbejde med erklæringen, herunder RS402, men jeg vil alligevel gerne fremhæve enkelte elementer, som det er vigtigt at have fokus på, når man modtager en erklæring:

Erklæringen bør som hovedregel altid specificere, hvilke kontrakter erklæringen omfatter. Endvidere specificeres hvilke kontrolmål og revisionshandlinger, som er omfattet af den pågældende erklæring. Modtageren bør sikre, at det i erklæringen angivne omfang modsvarer behovet. Det vil være naturligt, at dette er foretaget i planlægningsfasen, men hvor dette ikke måtte være tilfældet, er det væsentligt at gøre det ved modtagelse af erklæringen. Det er ligeledes væsentligt at nærlæse kontraktmaterialet, idet de omfattede kontrolmål ikke nødvendigvis dækker alle relevante aspekter af et givent kontrolområde. F.eks. kan brugeradministrationsprocedurer bestå af kontroller hos både erklæringsmodtageren og serviceleverandøren, og i sådanne tilfælde vil erklæringen kun omfatte procedurerne, som gennemføres af serviceleverandøren.

Kontroller i brugersystemer er normalt ikke en del af scope. Således vil eksempelvis adgangskontroller i applikationer ikke være omfattet. Specielt ved SAP installationer bør modtageren være opmærksom på, at SAP basis kontroller kun er omfattet af erklæringen, hvis det specifikt er angivet.

Væsentlige svagheder, eller flere mindre væsentlige svagheder, som tilsammen udgør en væsentlig svaghed, vil være nævnt i konklusionsafsnittet. Disse medtages uden hensyntagen til kompenserende kontroller hos erklæringsmodtageren. Modtageren bør vurdere risikoen ved prioritet 1- og 2-observationerne i erklæringen, og i denne forbindelse vurdere, om der eksisterer kompenserende kontroller til imødegåelse af de risici, som observationerne medfører.

Server- og databasenavne på udvalgte stikprøver bør som hovedregel være specificeret i erklæringen.

Modtageren bør verificere, at de nævnte servere og databaser understøtter alle kritiske forretningssystemer. Stikprøver på databaser og servere tages under forudsætning om, at opsætningen af sikkerhed er ens inden for samme platformstype. Således vil rapporterede svagheder på en given platform alt andet lige også være gældende for øvrige platforme af samme type. En platform kan understøtte mange forskellige applikationer i en virksomhed, og det er derfor vigtigt ikke kun at vurdere risikoen ud fra den applikation som stikprøven understøtter, men også alle øvrige applikationer som driftes på tilsvarende platform.

Særligt for finansielle virksomheder

Folketinget har i 2009 vedtaget ændringer til lov om finansiell virksomhed og love om tilsvarende virksomheder, bl.a. ATP, værdipapircentraler og firmapensionskasser. I forlængelse heraf har Finanstilsynet udarbejdet bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder. Da bekendtgørelsen er uddybet i en anden artikel i dette nummer af INFO, vil jeg ikke gå i detaljer med den. Jeg vil dog gerne fremhæve enkelte krav, som falder i god tråd med de processer og problemstillinger, som er beskrevet tidligere i denne artikel:

- Finanstilsynet kan foretage inspektion hos serviceleverandøren, og kan forlange, at en outsourcingaftale bringes til ophør, såfremt driften ikke foregår betryggende.
- Det er således vigtigt at erklæringsmodtageren sikrer, at der hurtigst muligt bliver udarbejdet en plan for udbedring af væsentlige forhold nævnt i erklæringen.
- Outsourcingvirksomheden og dennes bestyrelse skal føre løbende kontrol med, at leverandøren lever op til forpligtelserne i kontrakten, og overvåge, om leverandøren lever op til gældende regler ved udøvelse af de outsourcete aktiviteter.
- Et væsentligt element i ovennævnte vurdering vil være erklæring fra serviceleverandørens revisor, og for at sikre, at denne understøtter outsourcingvirksomheden og dennes bestyrelses behov, er det vigtigt, at disse afklares på det indledende planlægningsmøde
- Minimumskrav til indholdet af kontrakten.
- Ovennævnte krav hænger godt sammen med problemstillingen omkring kompleksiteten i kontraktmaterialet. Det er min opfattelse, at en del kontraktmateriale, med fordel for både erklæringsmodtager og serviceleverandør, kan trænge til en grundig opdatering.

Afrunding

I de foregående afsnit har jeg kort været inde på processen for udarbejdelse af erklæringer for serviceleverandører. Jeg har fokuseret på at beskrive emner, som kunne have interesse for målgruppen for nærværende medlemsblad, og har således i mindre omfang medtaget forhold, som alene har interesse serviceleverandøren og revisoren imellem. De væsentligste punkter fra ovennævnte afsnit kan opsummeres som følger:

- Des mere erklæringsmodtageren er involveret i planlægningen, des bedre bliver den oplevede kvalitet heraf.
- Kontraktmaterialet bør løbende være genstand for en vurdering af, om dette understøtter de it-sikkerhedspolitikker og sikkerhedsmæssige krav, som den enkelte erklæringsmodtager er underlagt. Endvidere skal kontraktmaterialet for finansielle virksomheder efterleve kravene i Finanstilsynets bekendtgørelse om outsourcing.
- Bestilling af erklæringer fra serviceleverandører bør ske senest i andet kvartal. Dette dels for at sikre en kosteffektiv revision, hvilket også kommer erklæringsmodtageren til gode, men også for at sikre, at serviceleverandøren får mulighed for at udbedre eventuelle svagheder tidligt på året.
- Erklæringsmodtager skal være opmærksom på en række forhold ved modtagelse af erklæringen, herunder:
 - Omfanget, jf. afgrænsningen i erklæringen
 - Kontrolmål kan være adresseret af flere kontrolaktiviteter, hvoraf nogle ligger ude for serviceleverandørens ansvar
 - SAP basis kontroller indgår ikke naturligt som en del af revisionen af de generelle it-kontroller
 - Der er i konklusionsafsnittet ikke taget højde for kompenserende kontroller hos erklæringsmodtageren
 - Svagheder observeret på en given server vil formentlig også være gældende på tilsvarende servere, som understøtter andre applikationer i virksomheden
- Ændringer til lov om finansiell virksomhed og ny bekendtgørelse fra Finanstilsynet medfører øget krav til finansielle virksomheders aftaleindgåelse med serviceleverandøren, samt krav om løbende opfølgning på serviceleverandørens overholdelse og efterlevelse af aftalte ydelser.

Bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder

Af fuldmægtig Malene Baadsgaard
Nissen, Finanstilsynet

Den 1. marts i år trådte bekendtgørelse om outsourcing af væsentlige aktivitetsområder i kraft. Bekendtgørelsen fastsætter regler om outsourcing på store dele af det finansielle område. Baggrunden for de nye regler er, at de finansielle virksomheder i stigende omfang outsourcer vigtige opgaver. Det er især områder som it-opgaver og porteføljepleje, der outsources. Endvidere sker outsourcingen ofte til leverandører uden for Danmark og ofte også uden for EU, når der er tale om it-opgaver. Med bekendtgørelsen sikres det, at outsourcingen på det finansielle område sker betryggende samt under mere ensartede forhold.

Inden 1. marts var der bestemmelser om outsourcing i de såkaldte § 71-vejledninger, som fastsætter, hvilke krav virksomhederne skal opfylde i forhold til ledelse og indretning af virksomheden. De nye regler er en udbygning af disse bestemmelser og er endvidere inspireret af internationale standarder på området. Der er således sket en væsentlig udvidelse af regler om outsourcing, som de finansielle virksomheder er forpligtet til at overholde, da § 71-vejledningerne ikke er juridisk bindende.

Formålet med bekendtgørelsen er at sikre, at Finanstilsynet mere effektivt kan føre tilsyn med outsourcingvirksomhedens outsourcing. Det primære princip bag bekendtgørelsen er, at outsourcingvirksomheden efter reglerne har et endeligt ansvar for, at den outsourcete aktivitet udføres betryggende. Derfor skal outsourcingvirksomheden sikre, at aktiviteten bliver udført korrekt. Reglerne skelner ikke imellem koncernintern og ekstern outsourcing. Der gælder således de samme krav til outsourcing, uanset om der outsources til en ekstern leverandør eller til en leverandør inden for koncernen, også i forhold til udarbejdelse af retningslinjer, kontrol m.v., jf. nedenfor.

Væsentligt aktivitetsområde

Bekendtgørelsen regulerer de af bekendtgørelsen omfattede virksomheders henlæggelse af væsentlige aktivitetsområder

til en leverandør. Aktiviteten skal være underlagt Finanstilsynets tilsyn. Væsentlige aktivitetsområder defineres som en aktivitet, der går ud over, hvad direktionen normalt kan beslutte, når der tages hensyn til virksomhedens art og størrelse samt sædvane inden for de enkelte brancher. Det er således ikke afgørende ved vurderingen af væsentlighedskravet, om bestyrelsen faktisk har taget stilling til en indgået kontrakt om outsourcing, f.eks. hvis direktionen ved en fejl ikke har overholdt kompetencefordelingen mellem bestyrelse og direktion. Bestyrelsen skal i henhold til § 70 i lov om finansiell virksomhed udfærdige skriftlige retningslinjer for den finansielle virksomheds væsentligste aktivitetsområder, hvor arbejdsfordelingen mellem bestyrelsen og direktionen fastlægges. Bestyrelsen skal således tage stilling til, hvilke beslutninger, den skal tage stilling til. Finanstilsynets praksis efter denne bestemmelse vil gælde i forhold til, hvad der anses for væsentligt. Bekendtgørelsen finder således kun anvendelse på de outsourcingaktiviteter, som er væsentlige for outsourcingvirksomheden, og som Finanstilsynet fører tilsyn med. Der er ikke tale om outsourcing, hvis aftalen kun vedrører en enkeltstående ydelse, som ikke er tænkt til at indgå i et løbende samarbejde. Væsentlighedskravet gælder både, når man skal vurdere, om aktiviteten er omfattet, og når man outsourcer til en leverandør eller til en underleverandør.

Bekendtgørelsens indhold

Bekendtgørelsen fastlægger en række konkrete krav til ansvar og kontrolforpligtelser, når finansielle virksomheder vælger at outsource opgaver. Outsourcingvirksomhederne skal sikre sig, at leverandørerne både er i stand til og har de nødvendige tilladelser til at udføre opgaven, og outsourcingvirksomheden skal føre løbende kontrol med, at disse vilkår er opfyldt. Derudover er der krav om, at outsourcingvirksomhedens bestyrelse løbende skal modtage rapportering om outsourcingen, således at bestyrelsen kan sikre sig, at aktiviteten udøves i henhold til gældende regler samt outsourcingvirksomhedens egne krav. Løbende vil sige, at kontrollen skal gennemføres regelmæssigt og med intervaller efter opgavens betydning og den risiko opgavevaretagelsen medfører for outsourcingvirksomheden, dog mindst en gang årligt.

Bekendtgørelsen regulerer også de minimumskrav, som virksomheder skal stille i forbindelse med kontrakter om outsourcing af aktiviteter, blandt andet om rapportering af opgaveløsningen og om Finanstilsynets adgang til at indhente oplysninger hos leverandøren. Når det drejer sig om IT-outsourcing, skal virksomhederne i kontrakten sikre sig,

at leverandøren overholder virksomhedens egne IT-sikkerhedsregler.

De nye regler gælder også, hvis en leverandør outsourcer en væsentlig del eller hele opgaven til en tredje virksomhed. Dette skal godkendes af outsourcingvirksomheden.

Outsourcingvirksomheden har i forhold til overholdelsen af reglerne ansvaret for den outsourcete aktivitet, og derfor skal outsourcingvirksomheden have bestyrelsesgodkendte retningslinjer om varetagelsen af kontrollen med outsourcing. De interne retningslinjer skal sikre, at alle relevante aspekter vedrørende kontrol, opfølgning og rapportering om udførelsen af den outsourcete aktivitet er dækket samt sikring af, at den risikoprofil og de strategier, som outsourcingvirksomheden har besluttet, herunder outsourcingvirksomhedens it-sikkerhedspolitik ikke tilsidesættes ved outsourcing. Retningslinjerne skal præcisere, hvilke personer eller enheder hos outsourcingvirksomheden, der står for overvågningen og kontrollen af ydelsen, således at lovgivningen og virksomhedens krav bliver overholdt, samt at bestyrelsen får den rapportering, som er fastsat i retningslinjerne om outsourcing. Retningslinjerne skal ligeledes sikre, at outsourcingvirksomhedens risikoprofil og strategier, herunder it-sikkerhedspolitik og sikkerhedsregler, også overholdes vedrørende den outsourcete del. Ligeledes skal der fastsættes procedurer som

sikrer, at outsourcingen ikke forhindrer, at outsourcingvirksomhedens beredskabsplaner kan gennemføres.

Revisorens rolle

Outsourcingvirksomheden skal som nævnt have interne retningslinjer, som revisoren skal se på i forbindelse med revisionen. Det må antages, at de fleste virksomheder i dag har retningslinjer for outsourcing, og der derfor vil blive tale om en justering af retningslinjerne i de fleste tilfælde. Men det vil betyde, at der kan være ekstra arbejde ved revisionen af retningslinjer og forretningsgange.

Det er fastsat, at outsourcingkontrakten skal indeholde krav om, at leverandøren er forpligtet til at udlevere alle nødvendige oplysninger til Finanstilsynet, outsourcingvirksomheden og dennes revisor. Dette er for at sikre, at bl.a. Finanstilsynet kan føre tilsyn med den outsourcete aktivitet. De nødvendige oplysninger vil være de oplysninger, som Finanstilsynet, outsourcingvirksomheden eller dennes revisor finder nødvendige i deres respektive opgavevaretagelse i relation til de outsourcete aktiviteter. Revisoren vil således få mulighed for hos leverandøren at få de for revisionen nødvendige oplysninger om den outsourcete aktivitet.

Finanstilsynet udsteder en vejledning til bekendtgørelsen, som forventes udstedt i starten af april.

Fokus på kursmanipulation

Af advokat David Moalem, Deloitte

Deloitte's Kapitalmarkedsretsgruppe har gennemført en større analyse af kursmanipulation i Danmark i samarbejde med professor i børsret, Nis Jul Clausen, fra Juridisk Institut på Syddansk Universitet. Analysen er offentliggjort i Nordisk Tidsskrift for Selskabsret og afdækker bl. a. et større antal domme, der ikke tidligere har været offentliggjort. Med afsæt heri sættes fokus på indholdet af forbuddet mod kursmanipulation og den foreliggende praksis herom.

Hvad er kursmanipulation?

Uanset at vi befinder os i 2010, er der i realiteten ikke så meget nyt i, at det er forbudt at lave kursmanipulation. Forbuddet er således blot en moderne variant af den flere tusind år gamle grundsætning om, at man ikke må lyve. På værdipapirmarkedet er der grundlæggende to måder at lyve på. Enten kan man udbrede falske oplysninger eller også kan man lave falske handler/ordrer.

Det er derfor ikke overraskende, at forbuddet mod kursmanipulation i værdipapirhandelslovens § 38 er skåret over denne sondring, hvilket kan ses i figur 1, der opregner de fire former for kursmanipulation.

“**Forbuddet mod kursmanipulation bygger på hensynet til investorerne og værdipapirmarkedets integritet.**”

Figur 1. De fire former for kursmanipulation

Falske oplysninger	Falske handler/ordrer
Udbredelse af oplysninger gennem medierne eller ved andre metoder, der er egnet til at give urigtige eller vildledende signaler om udbuddet af, efterspørgslen efter eller kursen på værdipapirer	Transaktioner eller ordrer, der er egnet til at give urigtige eller vildledende signaler om udbuddet af, efterspørgslen efter eller kursen på værdipapirer
	Transaktioner eller ordrer, hvorved der benyttes fiktive indretninger eller andre former for bedrag eller påfund
	Transaktioner eller ordrer, hvorved en person eller flere personer i fællesskab sikrer, at kursen på et eller flere værdipapirer ligger på et unormalt eller kunstigt niveau

Hvorfor er kursmanipulation forbudt?

Forbuddet mod kursmanipulation bygger på hensynet til investorerne og værdipapirmarkedets integritet. For at investorerne kan have tillid til værdipapirmarkedet, er det af væsentlig betydning, at kursdannelsen på værdipapirerne sker på grundlag af korrekte og pålidelige oplysninger.

Såfremt visse markedsdeltagere udviser en adfærd, der har til hensigt eller som resultat at påvirke kursdannelsen i en retning, som denne ellers ikke ville have taget under normale markedsforhold, vil dette være skadeligt for tilliden til, at værdipapirmarkedet er redeligt og velfungerende. Formålet med forbuddet er derfor at hindre, at en sådan kursmanipulerende adfærd finder sted.

Hvornår kan der være tale om manipulation?

For de aktører der er ”repeated players” på kapitalmarkedet, herunder børselskaber og pengeinstitutter, er det væsentligt at vide mere præcist, hvor grænsen går mellem det lovlige henholdsvis ulovlige.

I den sammenhæng er det vigtigt at bemærke, at selvom der er en række forhold, der vil kunne ændre kursen på et værdipapir, så betyder det ikke, at kursen faktisk har været manipuleret. For en række af de knap så likvide danske værdipapirer gælder således, at selv en mindre handel heri vil medføre en kursændring, og disse handler er naturligvis ikke kursmanipulerende, blot fordi de er kurspåvirkende.

Når børsmyndighederne skal fastlægge, om der konkret er tale om en overtrædelse, skal de bl.a. inddrage en række indikatorer for kursmanipulation. Det vil sige, at hvis en eller flere af disse indikatorer foreligger, taler dette isoleret set for, at der er tale om en overtrædelse. Men også her synes det på sin plads at understrege, at tilstedeværelsen af en eller flere af disse indikatorer ikke er ensbetydende med, at der i det konkrete tilfælde faktisk er tale om kursmanipulation.

Figur 2 opregner nogle af de centrale indikatorer.

Figur 2. Indikatorer for kursmanipulation
<ul style="list-style-type: none"> • De pågældende ordrer/handler udgør en betydelig andel af den daglige mængde handler med værdipapiret på det pågældende marked, især når de medfører en betydelig kursændring • De pågældende ordrer/handler foretages af personer med en betydelig købs- eller salgspostition i værdipapiret, og dette medfører betydelige ændringer i kursen på værdipapiret • De pågældende handler medfører ikke ændringer i ejendomsretten til værdipapiret • De pågældende ordrer/handler omfatter modsatte positioner indenfor en kort periode, når ordrene eller handlerne udgør en betydelig andel af den daglige mængde transaktioner med værdipapiret, og disse kan være forbundet med betydelige ændringer i kursen herpå • De pågældende ordrer/handler er koncentreret indenfor et kort tidsrum i handelsperioden, og dette midlertidigt fører til en kursændring, der efterfølgende ændres i modsat retning • De pågældende ordrer medfører ændringer i oplysninger om bedste salgs- eller købskurs på et værdipapir eller i udseendet af den for markedsdeltagerne tilgængelige ordrebog, og ordrene annulleres inden handelen gennemføres • De pågældende ordrer/handler foretages på eller omkring et bestemt tidspunkt, hvor referencekurser, afregningskurser og værdiansættelser beregnes, og dette fører til kursændringer, som påvirker beregningen af sådanne kurser og værdiansættelser

Hvordan manipuleres kursen i praksis?

Det er bemærkelsesværdigt, at selvom de danske domstole foreløbigt har behandlet 19 sager om kursmanipulation, så ligner mange af sagerne hinanden. Det betyder, at sagerne kan inddeles i tre typetilfælde, der er opstillet i figur 3.

Figur 3. Typetilfælde og antal sager

Falske oplysninger	Wash trades	Fake orders (daytraders)
Der udbredes oplysninger, der er egnede til at give urigtige eller vildledende signaler	Manipulationen sker i form af selvkontrahering eller kontrahering mellem nærtstående parter og/eller parter, der handler i forståelse med hinanden, og sådan at handlen savner et kommercielt formål	Manipulationen foretages af ”hr. og fru Jensen” og sker via netbankerne. Først indlægges fiktive ordrer, som vedkommende ikke har til hensigt at gennemføre. Når ordren har påvirket kursen, drages der fordel heraf ved at foretage modsatrettede handler i et pengeinstituts strakshandelssystem, hvorefter ordren annulleres
2 sager	6 sager	11 sager

Hvad er straffen for at overtræde forbuddet?

Overtrædelse af forbuddet mod kursmanipulation er en alvorlig sag, der som hovedregel vil indebære en ubetinget fængselsstraf. Det vil sige, at manipulatoren skal ind og afsonse sin dom i et fængsel.

Den hårde linje overfor kursmanipulatorer blev fastslået af Højesteret tilbage i 2001, hvor rettesnoren blev lagt for de sager, der har været siden hen; ”Højesteret finder, at anvendelse af ubetinget frihedsstraf i almindelighed er påkrævet for at modvirke denne form for kriminalitet, også selvom der ikke kan påvises konkrete tab som følge af de pågældende handlinger.”

Vores gennemgang af den foreliggende danske praksis har imidlertid afdækket, at byretterne har været tilbageholdende med at idømme ubetingede fængselsstraffe i kursmanipulationssagerne. Dette har betydet, at anklagemyndigheden har måttet anke en række af sagerne til de to landsretter, og det er i den sammenhæng påfaldende, at landsretterne i højere grad end byretterne idømmer de tiltalte ubetingede fængselsstraffe.

Revisors kompetence – efteruddannelse

*Af Lars Kiertzner, lektor ph.d. Aalborg
Universitet, medlem af IIA's bestyrelse
og uddannelsesudvalg*

Nærværende artikel behandler efteruddannelseskravene for revisorer. Først præsenteres kravene for godkendte revisorer i afsnit 1 om de kompetencekrav, der stilles for at opnå godkendelse, og i afsnit 2 om efteruddannelseskravene, som de med virkning fra 1.1. 2009 er udmøntet i revisorloven (RL), efteruddannelsesbekendtgørelsen og en uddybende vejledning. Et særligt fokusområde i afsnit 2 er kravene til indberetning og især til dokumentation.

I afsnit 3 behandles der særlige forhold ved deponering af godkendelse, mens afsnit 4 fremfører synspunkter på reglerens betydning i intern revision, herunder afsmitning på revisionschefer, der ikke er godkendte revisorer, samt på medarbejdere. IIA har egne retningslinjer for efteruddannelse, nr. 1230 under Standards for the Professional Practice of Internal Auditing, der forpligter interne revisorer til "Continuing Professional Development" uden specificerede krav. Hvis intern revisor har en af specialistuddannelserne – CIA m.v. – er der derimod sådanne krav, der dog ikke behandles her.

Kompetencekravet ved indgangen som godkendt revisor

De grundlæggende betingelser for revision er, at revisor er, og opfattes som, uafhængig, samt at revisor er kompetent.

Kompetencen, der er temaet her, er for godkendte revisorer tilgodeset gennem lovkrav om teoretisk uddannelse og praktisk erfaring som betingelse for opnåelse af godkendelse.

Uddannelsesbekendtgørelserne blev opdateret som følge af RL 2008, uden dette dog indebar materielle ændringer. De tidligere danske krav opfyldte allerede det ændrede 8. direktivs artikel 8 om teoretisk uddannelse og artikel 10 om praktisk erfaring.

Vedligeholdelse af kompetencen for godkendte revisorer

Indledning – tilblivelse og baggrund

Kravet i RL 2008 § 4 om obligatorisk efteruddannelse er derimod nyt. Det skal sikres, at revisor vedligeholder sin "teo-

retiske viden, sine faglige kvalifikationer samt sin viden om kravene til offentlighedens tillidsrepræsentant på et tilstrækkeligt højt niveau". Reglen er en konsekvens af artikel 13 i 8. direktiv og bemyndiger E&S til at fastsætte nærmere regler herom, hvilket er sket i efteruddannelsesbekendtgørelsen og en uddybende vejledning hertil.

Efter det fremsatte lovforslag kunne der fastsættes differentierede krav afhængigt af, om en revisor har opgaver for offentligt betydningsfulde virksomheder eller ej. Offentligt betydningsfulde virksomheder er børsnoterede og statslige selskaber, alle virksomheder, der reguleres af Finanstilsynet, større selskaber og fra 2012 kommuner og kommunale fællesskaber. Differentiering blev imidlertid taget ud af loven i forbindelse med behandlingen i Erhvervsudvalget. Dette var klart hensigtsmæssigt, idet en sænkning af kravene for den ene gruppe af revisorer i forhold til IFAC's retningslinjer og de hidtidige foreningsbaserede krav ville have været uheldigt. Måske ville nedsatte krav for "B-holdet" ligefrem have været i konflikt med 8. direktiv om revisors teoretiske uddannelse. Disse krav er generiske for alle revisorer, hvorfor vedligeholdelsen heraf, der er en vægtig del af begrundelsen for efteruddannelsen, også må være det.

Ensartede overordnede og principielle krav forhindrer på ingen måde, at den enkelte revisor sammensætter sin efteruddannelse med fokus på konkrete behov inden for de generelle rammer. Tværtimod bør en sådan fokus tilstræbes. En revisor med opgaver for offentligt betydningsfulde virksomheder har eksempelvis ofte behov for at opdatere specialkompetencer, mens "regnskabsklasse B-revisoren" har behov for en bred opdatering i regnskab og revision, samt relevant skatte- og erhvervsret.

Reglernes indhold

Af bemærkningerne til RL 2008 og i Revisorkommissionens forarbejde i betænkning nr. 1478 fra oktober 2006 fremgik det, at de tidligere foreningsbaserede krav om løbende efteruddannelse i FSR og FRR kunne tjene som forlæg for den kommende bekendtgørelse, som E&S bemyndigedes til at udstede. Dette kom i store træk til at holde stik.

Reglerne omfatter et krav om i alt 120 timers efteruddannelse i faste treårsperioder, hvor den første startede 1.1. 2009 og afsluttes 31.12.2011, den næste 1.1.2012 med afslutning 31.12.2014 og så fremdeles. I FSR's foreningsbaserede regler skulle mindst 20 timer placeres i det enkelte år. Dette er ikke overtaget i lovreguleringen, hvorefter det

således eksempelvis er muligt at placere hele efteruddannelsen i det sidste år (den sidste måned?) i hver af de faste treårsperioder.

Efteruddannelsen opdeles i lige store obligatoriske og valgfrie dele med krav om faglig spredning. Den obligatoriske del skal som minimum omfatte 24 timer inden for revisions-/erklæringsområdet, (herunder retlige krav og faglige standarder for lovpligtig revision og revisorer, internationale og nationale revisionsstandarder, risikostyring og intern kontrol, faglig etik, uafhængighed, revisionsetik og forvaltningsrevision), 24 timer inden for regnskab mv. (herunder retlige krav og standarder for udarbejdelse af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber, generel regnskabsteori- og principper, internationale regnskabsstandarder, regnskabsanalyse, driftsbogholderi, økonomistyring og internt regnskab samt selskabsret), og endelig 12 timer inden for skat (herunder skatteret, direkte skatter og indirekte skatter). Den frie del på 60 timer skal ligge inden for ovennævnte områder. Endelig skal en revisor med et speciale have mindst 30 timer inden for det pågældende speciale.

Niveauet skal som minimum svare til masterniveau. Forskellige aktiviteter ud over den oplagte i form af deltagelse i kurser kan under bestemte restriktioner og begrænsninger godskrives som pointgivende. Der er således tre andre søjler: Foretagsvirksomhed, faglitterær forfattervirksomhed og deltagelse i fagteknisk udvalgsarbejde.

Alle efteruddannelses timer skal kunne dokumenteres, hvilket er skærpende i forhold til FRR's tidligere regler, hvor dette ikke krævedes for de valgfrie timer. Disse kunne optjenes ved selvstudier og i ERFA grupper.

Overskud i en treårs efteruddannelsesperiode kan overføres med op til 20 timer til den efterfølgende periode.

Bredden i den krævede efteruddannelse afspejler generalistniveauet, der ligger til grund for den teoretiske og praktiske uddannelse frem til godkendelsen. Den kan sikkert give anledning til en del frustration hos stærkt specialiserede revisorer, for eksempel en partner i skatteafdelingen, der skal opdateres inden for revision og regnskab. I sidste ende er denne bredde dog en logisk og nødvendig konsekvens, idet generalistniveauet ønskes opretholdt.

Indberetning og dokumentation

Den enkelte revisor skal selv foretage en vurdering af kvalifi-

cerende aktiviteter. Hvis revisoren er i en revisionsvirksomhed, skal aktiviteterne indberettes til Revisorregisteret.

Denne ret liberale tilgang står umiddelbart i kontrast til de mulige alvorlige konsekvenser af ikke at opfylde kravene. Den ultimative konsekvens er fratagelse af godkendelsen. Før det kommer så vidt, kan E&S give en frist til at indhente en mindre del af kravene, der efter bekendtgørelsen højst kan udgøre 1/3, dvs. 40 timer.

Revisionsvirksomhederne opstiller dog som led i kvalitetsstyringen interne krav om registrerings- og valideringssystemer i relation til godskrivning af aktiviteter, ligesom Revisortilsynet er pålagt kontrol af efteruddannelse oveni sine eksisterende kontrolopgaver.

Dokumentationskravene er det sværeste at få hold på i reguleringen. De uddybes ganske vist i efteruddannelsesbekendtgørelsen og yderligere i vejledningen, men er stadig ret åbne. Der vil derfor helt sikkert opstå fortolkningsspørgsmål, og i forlængelse heraf formentlig også kritik fra Revisortilsynets side, når den lovpligtige kvalitetskontrol i 2012 første gang vil omfatte efteruddannelseskrav.

Nedenfor er anført nogle generelle retningslinjer opdelt efter de fire søjler af mulig pointgivende efteruddannelse.

Deltagelse i kurser dokumenteres ved kursusbevis eller lignende, såsom en underskrevet deltagerliste. Beviset/kursusbeskrivelsen specificerer emner og antal point, hvor en lektion af 45 minutter giver et point. Kurset skal som al kvalificerende efteruddannelse være på master-niveau, hvilket skal være sandsynliggjort ved emnebeskrivelse og foredragsholder. Foretagsvirksomhed kan godskrives med to points pr. lektion, hvor niveauet kan dokumenteres ved målgruppe, fagligt indhold samt tidspunkt og sted for aktiviteten. I begge disse kategorier gælder det, at gentagelser ikke tæller, dog undtaget årlige opdateringskurser, der i sagens natur ofte er en blanding af nyheder og gentagelser. Det bør være god skik for kursusudbydere at sørge for den pågældende dokumentation. Dette gælder også, når kurset afholdes som interne kurser i virksomheder, i ERFA grupper eller i faglige foreninger såsom IIA, FSR og FRR.

Faglitterær forfattervirksomhed tæller med som efteruddannelse med et point pr. normalside, der med den gængse definition er 2340 tegn uden mellemrum. Her er det i sagens natur i første omgang forfatteren selv, der må vurdere,

om niveauet er tilstrækkeligt. Dette kan ske ved anførelse af målgruppe, emne, forlag m.v. Vejledningen anfører, at den forudgående kontrol forinden offentliggørelse af værket er afgørende ("peer review").

Deltagelse i fagteknisk udvalgsarbejde kan godskrives i såvel forenings- som i firmaregi. Her skal dokumentationen omfatte produktet fra det pågældende udvalgsarbejde, en opgørelse af tidsforbruget, hvor forberedelse kan medregnes, samt en beskrivelse af den pågældendes indsats.

Ved deponering af godkendelsen

Som særrregel får personer, der har deponeret godkendelsen, mulighed for at dokumentere deres egnethed til genoptagelse af erhvervsudøvelsen ved en særlig prøve som erstatning for et akkumuleret efterslæb. Efteruddannelseskravene kan i visse tilfælde blive praktisk umulige at honorere, idet de skal være opfyldt i de samme faste treårsperioder, som gælder for praktiserende revisorer. Der bliver derfor en slags valgfrihed mellem løbende at opfylde efteruddannelseskravene eller erstatte disse med prøven, der må forventes at blive analog med (en del af) revisoreksamen for SR og kvalifikationseksamen for RR.

Revisorer med deponeret godkendelse skal således tage stilling til, om de vil holde muligheden åben for at få godkendelsen tilbage uden prøve. I så fald skal de løbende opfylde efteruddannelseskravene i de faste treårsperioder. Hertil skal der være opmærksomhed på, at dokumentation skal opbevares for hele perioden, hvor godkendelsen er deponeret.

Godkendelsen kan generhverves, uden at dette stiller krav om, at revisor skal udøve revisionsvirksomhed efter RL. Er dette ikke tilfældet, skal vedkommende dog lade sig forsikre med en minimumspakke og hertil efter påkrav fra E&S med en frist på fire uger dokumentere at opfylde efteruddannelseskravene for de faste treårsperioder, første gang efter 31.12. 2011. Generhvervelse af godkendelsen før denne dato er således ikke betinget af, at der forlods dokumenteres efteruddannelse.

Reglernes betydning i intern revision

I intern revision arbejder der skønsmæssigt i niveauet 100-150 potentielt godkendte revisorer. Disse har taget eller skal således tage stilling til, om de ønsker løbende at opfylde efteruddannelseskravene, som blev beskrevet ovenfor.

I den sammenhæng er det vigtigt at understrege, at spredningskravene ikke omfatter spredning på eksempelvis bran-

cher eller tilsvarende. En intern revisor i en bank kan således tage alle sine point vedrørende revision, regnskab/selskabsret og skat inden for temaer med direkte relevans for pengeinstitutter. I mange praktiske situationer vil minimumskravet til skat formentlig føre til de største overvejelser.

Hertil kan det overvejes, om efteruddannelseskravene smitter af på ansatte i intern revision, der aldrig har været godkendte revisorer.

For så vidt angår "andre" revisionschefer, har disse en egeninteresse i at følge tilsvarende regler. Derved undgås et A-hold og et B-hold ud fra de samme ræsonnementer, der førte til, at kravene ikke blev differentieret for godkendte revisorer. De pågældende revisionschefer skal ved "godkendelse" som revisionschef opfylde de teoretiske uddannelseskrav som statsautoriseret eller registreret revisor samt have tre års praktisk erfaring i revisionsarbejde, hvilket yderligere begrundes, at efteruddannelseskravene bør være de samme. Det kan dog overvejes, om områder i konkrete tilfælde kan undtages fra en sådan afsmitning, herunder vel især skat.

Derimod har reglerne ingen logisk afsmitning på andre ansatte i intern revision. Her er det konkrete behov, der styrer efteruddannelsen, der derfor typisk kan være snævrere og mere specialiseret i relation til omfattede fagområder. Bredden afspejler behovene i den pågældende revisionsafdeling og herunder den vægt, der lægges på jobrotation. Det er dog oplagt, at efteruddannelseskravene skal udtrykkes. Revisionsbekendtgørelsen fastslår, at "funktionsbeskrivelsen som minimum skal indeholde bestemmelser om... 2) medarbejdernes kvalifikationer " samt "3) hvorledes og i hvilket omfang ... medarbejderne i den interne revision sikres løbende efteruddannelse".

Afrunding

Nærværende artikel har redegjort for efteruddannelseskravene for godkendte revisorer og deres afledte betydning for godkendte revisorer med deponeret godkendelse samt interne revisorer. Overordnet er det et velanbragt lovinitiativ, som afspejler et passende niveau i forhold til den hurtige udvikling inden for revisors arbejdsområder.

Bredden i kravene kan givetvis opfattes som uhensigtsmæssig af stærkt specialiserede revisorer. Dette bør dog kun i ringe grad være tilfældet for revisorer i intern revision, idet langt størstedelen af efteruddannelsen, i alt 108 af de 120 timer, kan lægges inden for revision samt regnskab/ selskabsret, og

herunder inden for de for den enkelte revisor specifikt relevante delområder heraf. Det vil således ikke volde problemer at gøre efteruddannelsen praktisk relevant.

Kravene indebærer, at kursusarrangører må sørge for den relevante dokumentation for kursusdeltagere. Eksempelvis IIA må således fremadrettet vurdere antal point ved konkrete kursusudbud samt dokumentere deltagelsen. Grunduddannelse som på Revisorskolen er naturligvis ikke pointgivende, ligesom konferenceindlæg må underkastes en konkret vurdering. Hertil kommer, at der må tages stilling til, om artikler i INFO kan antages at have det tilstrækkelige niveau ud fra en vurdering af det faglitterære niveau og af, om der foretages ”peer review”.

Litteratur

- Efteruddannelsesbekendtgørelsen, bkg. nr. 1289 af 12. december 2008 om efteruddannelse med tilhørende vejledning
- Europa-parlamentets og Rådets direktiv 2006/43/EF af 17. maj 2006 om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber (nuværende 8. direktiv)
- Retningslinjer for obligatorisk efteruddannelse, FSR 1.1. 2006
- Retningslinjer for obligatorisk efteruddannelse, FRR 1.1. 2006
- RL 2008, Revisorloven – lov om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder, LBK nr. 468 af 17. juni 2008
- Revisionsbekendtgørelsen, bkg. nr. 1304 af 16.12. 2008 om revisionens gennemførelse i finansielle virksomheder m.v. samt finansielle koncerner

Ny revisionsbekendtgørelse

Af senior audit manager, Peer Højlund, Nykredit

Indledning

Som det efterhånden er blevet tradition har Finanstilsynet (FT) kort før jul udsendt ny revisionsbekendtgørelse. Revi-

sionsbekendtgørelsen er dateret 11. december 2009 og har virkning for regnskabsår der er påbegyndt den 1. januar 2009 eller senere.

Udover tilpasninger i form af ajourføring af lovhenviisninger samt mindre redaktionelle rettelser er der denne gang tale om ganske få ændringer af betydning. I skemaet i afsnit 2 har jeg oplyst samtlige ændringer i forhold til bekendtgørelsen for 2008. For ændringer, der anses for væsentlige er i yderste højre kolonne anført det afsnit, hvor ændringen er omtalt nærmere.

Oversigt over ændringer og tilføjelser

Reference	Beskrivelse af ændring / tilføjelse	Afsnit
§4, stk. 3	Bestemmelsen flyttet (2008: §4, stk. 5) – indholdet er uændret .	
§4, stk. 4	Bestemmelsen flyttet (2008: §4, stk. 2) – indholdet er uændret .	
§4, stk. 5	Ny bestemmelse: Krav om at ekstern revisor opsummerer samtlige påbud som FT har afgivet i regnskabsåret, samt påbud vedrørende foregående regnskabsår, som endnu ikke er efterlevet.	3.1
§4, stk. 6	Ny bestemmelse: Krav om at ekstern revisor opsummerer samtlige påtaler og risikoplysninger, som FT har afgivet i regnskabsåret.	3.1
§4, stk. 7	Bestemmelsen flyttet (2008: §4, stk. 3) – indholdet er uændret .	
§4, stk. 8	Bestemmelsen flyttet (2008: §4, stk. 4) – indhold af teksten justeret til relevante bestemmelser i seneste revisorlov – Bestemmelsens reelle indhold er uændret .	
§7	Undtagelsesbestemmelse (for ikke finansielle virksomheder) – bestemmelsen er ajourført som konsekvens af de omflytninger der er foretaget – indholdet er reelt uændret .	
§8	Bestemmelse om hvilke redegørelser mv. der efter aftale udelukkende kan fremgå af intern revisionsprotokollat. Bestemmelsen er ændret , idet redegørelser mv. efter §4, §5 og §6 nu SKAL fremgå af ekstern revisionsprotokollat.	3.2
§17	Tidligere bestemmelse i §17, stk. 6 er udgået – for virksomheder hvor der ikke udarbejdes protokollat vedrørende årsrapporten.	
§25	Tidligere bestemmelse i §25, stk. 3 er udgået – som konsekvens af, at bekendtgørelse om FT's udsøgningssystem er bortfaldet.	

Kommentarer til væsentlige ændringer og tilføjelser

3.1 Nye bestemmelser, §4, stk. 5 og 6

I §4, om indholdet af den eksterne revisionsprotokol, har FT tilføjet følgende nye bestemmelser:

§4, stk. 5: ”I et særskilt afsnit i protokollatet vedrørende årsrapporten skal den eksterne revisor opsummere samtlige påbud som Finanstilsynet har afgivet i regnskabsåret. Revisor skal i samme afsnit opsummere de påbud, som Finanstilsynet har afgivet i fore-

gående regnskabsår, men som endnu ikke er efterlevet på afslutningstidspunktet. Herudover skal revisor oplyse om de påbud, som er efterlevet i regnskabsåret med revisors stillingtagen til efterlevelsen af påbud. Såfremt der ikke er afgivet påbud i regnskabsåret, og alle påbud er efterlevet ved udgangen af det foregående regnskabsår, skal dette ligeledes oplyses.”

§4, stk. 6: ”I et særskilt afsnit i protokollatet vedrørende årsrapporten skal den eksterne revisor opsummere samtlige påtaler

og risikoplysninger, som Finanstilsynet har afgivet i regnskabsåret.”

I høringsbrevet i oktober 2009 skriver FT, at tilføjelse af disse bestemmelser skal ses i lyset af Rigsrevisionens beretning vedrørende FT's aktiviteter i forhold til Roskilde Bank. Bestemmelserne er målrettet den eksterne revision, og er således ikke omfattet af de redegørelser mv., som ifølge §8 kan aftales alene at fremgå af intern revisions protokol.

I er erkendelse af, at det kan være vanskeligt at sikre fuldstændigheden af opsummeringen, har FT i et brev til FSR af 18. januar 2010 givet tilladelse til, at den eksterne revisor i opstartsåret for denne rapportering baserer sin opsummering på en liste udarbejdet af ledelsen i den finansielle virksomhed. Fremadrettet vil FT sikre, at ekstern revision altid modtager kopi af alle breve med påbud, påtaler og risikoplysninger.

Ændring af §8

§8 er en opremsning af de redegørelser mv., der efter aftale udelukkende kan fremgå af den interne revisions protokol. I den nye revisionsbekendtgørelse har FT indskrænket denne ”aftalefrihed”, idet redegørelser mv. efter §4, §5 og §6 nu SKAL fremgå af ekstern revisions protokollat.

Ændringen har konsekvens for følgende redegørelser mv.:

§4, stk. 3: Oplysning om ikke korrigerede fejl.

§4, stk. 4: Opsummering af bemærkninger, som revisionen har fremført overfor bestyrelsen.

§5, stk. 1, nr. 3 og 4: om overholdelse af FIL §182, samt redegørelse for konstaterede fejl eller mangler ved revision af koncerninterne transaktioner.

§6, nr. 1: Om virksomhedens administrative og regnskabsmæssige praksis, system-, data- og driftssikkerhed, kontrol med værdipapirer mv. er tilrettelagt og fungerer på betryggende vis.

I mange institutter er arbejdsdelingen således, at intern revision udfører langt hovedparten af revisionsarbejdet. Det kan derfor umiddelbart synes naturligt, at eksempelvis revisionsbemærkninger og ikke-korrigerede fejl også beskrives af den interne revision, som ofte vil have identificeret forholdene. Det er derfor vigtigt at understrege, at intern revision fortsat har **muligheden** for at redegøre mv. om forhold efter §§ 4,5 og 6, idet ændringen af §8 blot medfører, at ekstern revision i en eller anden form også gør det. Udfordringen er i så fald, at etablere en rapportering der tilgodeser FT's krav, uden at bestyrelsen samtidig generes med unødigt dobbelt-rapportering.

Kreditpakken – betingelser, struktur og prisning

*Chefkonsulent
Thomas Broeng Jørgensen,
Økonomi- og
Erhvervsministeriet*

*Fuldmægtig
Emilio Hellmers,
Finanstilsynet*

*Advokat
Peter Hedegaard Madsen
Kammeradvokaten*

*Vicedirektør
Julie Galbo,
Finanstilsynet*

Indledning

Efter et omfattende modelarbejde med hjælp fra Nationalbanken og en international finansiel rådgiver blev der indgået et bredt politisk forlig om Kreditpakken den 18. januar 2009. Lovforslaget, der udmøntede den politiske aftale, blev fremsat for Folketinget den 21. januar og samtidig sendt i eksternt høring. Efter en kort høringsfrist og behandling af en række spørgsmål til lovforslaget, blev lovforslaget tredjebehandlet den 3. februar og trådte i kraft den 4. februar 2009.

Ved lov nr. 67 af 3. februar 2009 om statsligt kapitalindskud i kreditinstitutter (kapitalindskudsloven) fik kreditinstitutter i Danmark således mulighed for at låne penge af den danske Stat. Denne statslige kreditfacilitet fik det mundrette navn ”Kreditpakken” (også kendt som ”Bankpakke II”), idet dette navn henviser til ordningens karakter, og det forhold, at kapitalindskudsloven supplerede den statslige garantiordning der havde fokus på likviditet, og som i efteråret 2008 blev etableret under navnet ”Bankpakken”.

Kreditpakken var et middel til at afhjælpe konsekvenserne af den verdensomspændende finansielle krise, der ramte først

den finansielle sektor og derefter realøkonomien i sidste halvdel af 2008, og som efterfølgende har vist sig at få omfattende konsekvenser for Danmark og verdensøkonomien.

Med kapitalindskudsloven fik økonomi- og erhvervsministeren således hjemmel til at indgå aftaler med kreditinstitutter i Danmark (og på Færøerne) om indskud af såkaldt hybrid kernekapital med henblik på at normalisere udlånspolitikken og dermed mindske risikoen for en selvforstærkende negativ spiral mellem den finansielle sektor og samfundsøkonomien i øvrigt.

Kapitalindskudsloven indebar dermed adgang til kapital, der på tidspunktet for vedtagelsen af loven var svært tilgængelig på markedet, og loven indebar statsstøtte i henhold til EU-retten. Loven blev derfor godkendt af EU-Kommissionen i overensstemmelse med statsstøttere reglerne.

Hvem kunne søge om statslige kapitalindskud og hvordan blev størrelsen beregnet?

De begunstigede låntagere omfattede pengeinstitutter og realkreditinstitutter i Danmark samt Danmarks Skibskredit. Hertil kommer, at da de nødvendige lovgivningsinstrumenter blev vedtaget på Færøerne, blev ordningen tillige tilgængelig for færøske institutter.

Det statslige kapitalindskud var kun tilgængeligt for solvente institutter, dvs. institutter, der opfyldte solvenskravet på 8 pct., institutternes individuelle solvensbehov og et eventuelt af Finanstilsynet individuelt fastsat højere solvenskrav, jf. §§ 124-127 i lov om finansiel virksomhed på udbetalingstidspunktet. Finanstilsynet udarbejdede for hver enkelt ansøger i den forbindelse en vurdering af, om instituttet levede op til solvenskravet.

Størrelsen af kapitalindskuddet blev fastsat på baggrund af instituttets aktuelle kernekapitalprocent (andel af kernekapital ud af de risikovægtede aktiver), idet den altovervejende hovedregel var, at kreditinstitutter, der modtog kapitalindskud, efter indskuddet skulle have en kernekapitalprocent på mindst 12 på udbetalingstidspunktet. Minimumsgrænsen på de 12 pct. var fastsat på baggrund af anbefalinger fra Nationalbanken, der vurderede, at en kernekapitalprocent af denne størrelse generelt ville være tilstrækkeligt til at imødegå døningerne af finanskrisen.

Lovens systematik fører til, at institutter, der før kapitalindskuddet havde en kernekapitalprocent på over 9, højest kun-

ne få en forøgelse af kernekapitalprocenten med 3 procentpoint. Havde et institut eksempelvis en kernekapitalprocent på 10, kunne der maksimalt indskydes hybrid kernekapital, så kernekapitalprocenten kommer op på 13.

Loven indeholdt ligeledes en særordning for de institutter, der har en lav kernekapitalprocent, dvs. under 6, hvor det i lov om statslige kapitalindskud fremgår, at der for disse institutter kan suppleres op til en kernekapitalprocent på 12. Under alle omstændigheder skal grænserne for hybrid kernekapital af kernekapitalen på 50 pct. i lov om finansiel virksomhed dog respekteres, så kapitalindskuddet kunne ikke have en størrelse, der overskrider denne grænse.

Det indebærer, at kreditinstitutter med en kernekapitalprocent på under 6 ikke kunne få suppleret op til en kernekapitalprocent på 12 (da den hybride kernekapital i så fald vil udgøre mere end 50 pct. af kernekapitalen). For disse institutter gælder der, at der kunne forhandles individuelle løsninger, der giver instituttet den højest mulige kernekapitalprocent efter indskuddet.

Strukturen på kapitalbeviserne og betingelser

Den indskudte kapital har karakter af hybrid kernekapital, dvs. et ansvarligt lån uden forfaldsdato i henhold til definitionen i §§ 129 og 132 i lov om finansiel virksomhed.

Den hybride kernekapital blev indskudt mod udstedelse af kapitalbeviser, der blev noteret i VP (VP Securities A/S) i henhold til vilkår, der er baseret på kapitalindskudslovens § 8 samt en række standardvilkår, hvis formulering skete med inspiration i almindelige EMTN vilkår (European Medium Term Notes). Aftalegrundlaget bestod i den forbindelse af en aftale om kapitalindskud og som udgangspunkt et tilhørende sæt vilkår og betingelser for kapitalbeviserne.

De væsentligste vilkår stammer som nævnt fra lovens § 8, der indeholder såkaldte ”behavioural safeguards”, dvs. bestemmelser, der har til formål at sikre, at kapitalindskuddet får den ønskede effekt i instituttet og i den finansielle sektor.

Det fremgår således først og fremmest af bestemmelsen, at kapitalindskuddet har til formål at skabe luft i instituttets udlånspolitik, og at instituttet hvert halve år skal levere en redegørelse om udlånsudviklingen, så Økonomi- og Erhvervsministeriet kan kontrollere, om kapitalindskuddet har fået den tilsigtede effekt.

I overensstemmelse med den ordning, der blev indført ved Bankpakken, må institutterne som har modtaget statsligt kapitalindskud således ikke udbetale udbytte før efter den 1. oktober 2010, og da kun såfremt udbyttet kan finansieres af det løbende overskud. Kreditinstitutter, der indgår i en koncern med et udenlandsk moderselskab må dog godt udbetale udbytte, hvis moderselskabets udbyttebetalinger ikke afhænger af udbyttebetalinger fra det danske datterselskab. På samme måde må kapitalindskuddet ikke anvendes til at kapitalisere koncernens øvrige virksomheder, bortset fra datterselskaber, ligesom institutterne ikke må erhverve egne aktier eller aktier i andre selskaber i koncernen.

I forhold til aflønning af direktionen er der fastsat en række specifikke vilkår, der har til formål at undgå, at kapitalindskuddet anvendes til direktørlønninger eller lignende. Eksempelvis er det en betingelse, at der ikke må iværksættes ny aktieoptionsprogrammer til direktionen, ligesom eksisterende ordninger ikke må forlænges. Endvidere må de variable løn dele til direktionen ikke overstige 20 pct. af den samlede grundløn inklusiv pension, og instituttet må maksimalt fradrage halvdelen af den enkelte direktørlønning i skatteregnskabet. Endelig følger det af § 8, at institutter, der modtager statsligt kapitalindskud ikke må foretage kapitalnedsættelser eller iværksætte tilbagekøbsprogrammer af egne aktier, ligesom der ikke må udstedes fonds- eller friaktier til favørkurs eller indføres lignende fordelagtige ordninger til direktionen.

Mekanismer for håndtering af konvertering og udbytte

For de institutter, hvor andelen af hybrid kernekapital på *tidspunktet for aftaleindgåelsen* udgjorde mere end 35 pct. af den samlede kernekapital, gælder, at den del af det statslige kapitalindskud, der på *tidspunktet for aftaleindgåelsen* oversteg 35 pct. er tvangskonvertibel. Det vil sige, at Finanstilsynet kan kræve denne del af kapitalindskuddet konverteret til aktier, såfremt instituttet kommer i vanskeligheder.

Sådanne vilkår om tvangskonvertering af kapitalindskuddet er blevet relevant i en håndfuld tilfælde. I disse tilfælde udstedes kapitalbeviserne i to trancher, hvor den konvertible tranche udgør den del af kapitalindskuddet, som lå ud over de ovennævnte 35 pct. på *aftaletidspunktet*.

Kreditinstitutter, hvis aktier er optaget til omsætning på et reguleret marked, kunne tillige anmode om en særlig konverteringsoption, der gør det muligt for instituttet at konvertere kapitalbeviserne til egne aktier, såfremt andelen af hybrid kernekapital på *et fremtidigt tidspunkt* måtte overstige 35 pct.

Optionen for konvertering kan i særlig grad være relevante for kreditinstitutter, der er ratede, da optionen giver mulighed for en større tabsabsorberingsevne på strukturen. Dette kan medføre en højere vægtning af den hybride kapital hos ratingbureauerne. Hvilke konkrete ratingeffekter dette måtte have haft vil dog afhænge af en række andre forhold, som er institutspecifikke.

Denne konverteringsoption, der kan kombineres med en mulighed for betaling af renter med aktier, modsvares af en konverteringsprovision på i alt 50 basispunkter (0,5 pct.) p.a. Der blev i den forbindelse opsat rammer for prisfastsættelse af konverteringskursen fra hybrid til aktiekapital, således at der kan tages højde for eventuel manglende likviditet i aktien og udvandingseffekter.

Bestemmelserne om tvangs- og aftalebaseret konvertering findes i bkg. nr. 228/2009. Et væsentligt element i disse regler var kravet om ophævelse af ejerlofter og stemmeretsbegrænsninger, idet staten som vilkår for at tillade en konvertering har krævet, at staten skal have mulighed for at udøve sædvanlige ejerbeføjelser.

Indfrielse af kapitalbeviserne kan efter loven tidligst ske 3 år efter aftaleindgåelsen, og da sker indfrielse til kurs pari. Efterfølgende indfrielse sker i henhold til en klausul, hvorefter indfrielse i det 6. år sker til kurs 105 og fra det 7. år og frem til kurs 110. Dette sikrer tilstrækkelige incitamenter til indfrielse over tid. Hertil kommer, at der er fastsat bestemmelser for, hvordan ikke betalte renter håndteres.

Herudover skal institutterne betale et særligt udbyttetillæg, såfremt de forrenter aktier eller garantikapital bedre end den statslige kapital set i forhold til den forholdslemæssige værdi af hhv. instituttets værdi på tidspunktet for aftaleindgåelsen og størrelsen af kapitalinskuddet. Logikken bag mekanikken var, at formålet med kapitalinskuddene var at sikre en kapitalbase, så udlån til sunde projekter kan sikres og ikke at begunstige aktionærer ud over det forrentningsniveau, som staten modtager på kapitalbeviserne.

Staten kan med Finansudvalgets godkendelse i øvrigt sælge og disponere frit over kapitalbeviserne. Ved et salg kan staten således overdrage rettigheder og pligter i henhold til aftalen til erhververen. Omvendt kan kreditinstitutterne ikke overdrage hverken rettigheder eller pligter i henhold til låneaftalen. Aftalerne om statsligt kapitalinskud er ikke underlagt krav om fortrolighed, og tvister om forståelsen eller admi-

nistrationen af aftalerne skal afgøres efter dansk ret og ved danske domstole.

Prisning af kapitalbeviserne

På baggrund af anbefalinger fra Den Europæiske Centralbank fastsatte EU-Kommissionen retningslinier for prissætning af rekaptaliseringer af kreditinstitutter.¹ Disse retningslinier medførte, at prissætningen af kapitalinskuddene skulle opdeles i tre elementer: en referencerente, et fast risikotillæg og et individuelt tillæg. Sidstnævnte afspejler det enkelte instituts risikoprofil.

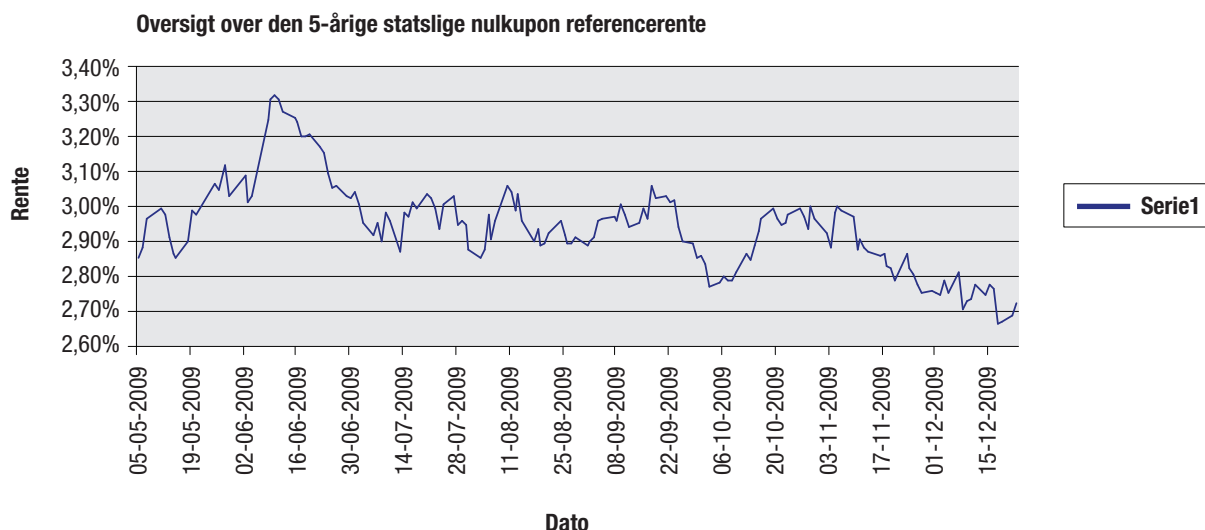
På den baggrund blev prisfastsættelsen fastsat i lov om statslige kapitalinskud i kreditinstitutter og senere detaljeret udmøntet i bekendtgørelse nr. 228/2009.

I det danske tilfælde blev referencerenten fastsat som den 5-årige nulkuponrente for statsobligationer. En nulkuponrente er den effektive rente på en nulkuponobligation. Det vil sige, renten på en obligation, hvor der ikke løbende betales rente, og hvor afdragsbetalingen er placeret ved lånets udløb. Nulkuponrentestrukturen angiver sammenhængen mellem restløbetid og nulkuponrente. For hver aftale med staten anvendes referencerenten opgjort dagen inden aftaleindgåelsen.

Idet det danske obligationsmarked i 2009 var præget af flere rentenedsættelser og en øget efterspørgsel for danske statsobligationer, fluktuerede referencerenten i perioden mellem den første indgåede aftale (5. maj 2009) og den sidste aftale (22. december 2009) mellem 2,66 pct. og 3,32 pct., jf. figur 1.

¹ Recommendations of the Governing Council of The European Central Bank on the pricing of recapitalisations, (ECB, 20.11.2008) og Communication from the EU Commission on The Recapitalisation of Financial Institutions in the Current Financial Crisis (EU, 15.01.2009).

Figur 1. Oversigt over den 5-årige statslige nul kupon referencerente i perioden 5. maj 2009 til 22. december 2009

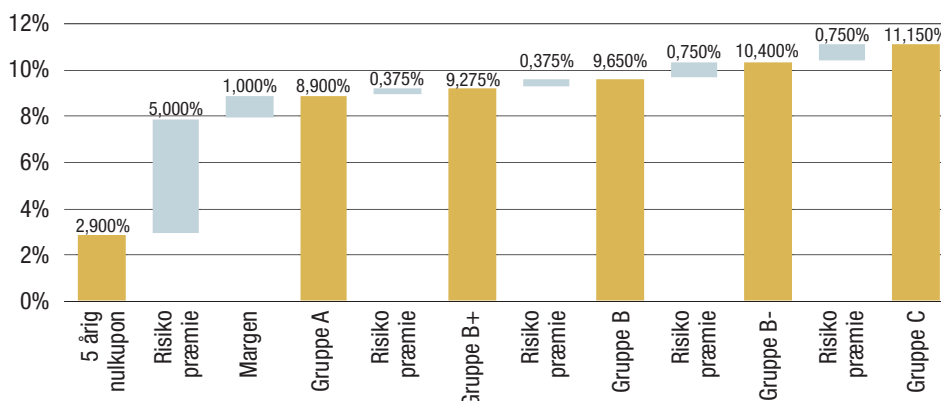
Kilde: Nationalbanken

Anm.: Danmarks Nationalbank anvender en Nelson-Siegel Extended model til at fitte nul kuponkurven og dermed beregne en 5-årige nul kuponrente.

Det faste risikotillæg er, jf. retningslinjerne fra ECB og Kommissionen, delt op i en risikopræmie for den hybride kapital og et add-on margen, hvor risikopræmien udgør 500 basispunkter (5 procentpoint) og margen herudover udgør 100 basispunkter og dækker over løbende operationelle omkostninger. Den effektive rente for statsligt kapitalindskud er således summen af ovenstående tre elementer (referencerente, fast risiko tillæg bestående af i alt 600 basispunkter samt det individuelle risikotillæg).

Det individuelle risikotillæg er resultatet af en differentiering af hvert enkelt kreditinstitut i tre grundlæggende risikokategorier (hvor den mellemste risikokategori er opdelt i 3 inddelinger). Gruppe A tilskrives et individuelt tillæg på 0 basispunkter, gruppe B+ tilskrives et tillæg på 37,5 basispunkter, gruppe B et tillæg på 75 basispunkter, gruppe B- et tillæg på 150 basispunkter og gruppe C et tillæg på 225 basispunkter. Et eksempel på en samlet prisning med en vilkårlig referencerente kan ses af figur 2.

Figur 2. Eksempel på prisning

Anm.: Eksempel med en 5-årig statslig nul kupon fastsat til 2,9 pct.

Indplacering i gruppe A vil i dette tilfælde betyde en effektiv rente på 8,9 pct., mens gruppe C fx. vil betyde en effektiv rente på 11,15 pct. p.a.

Metoden til prisingen af de danske kapitalindskud tog udgangspunkt i henholdsvis en metode for de *ratede* kreditinstitutter samt en metode for de *ikke ratede* kreditinstitutter.

Hertil kommer, at de kvantitative metoder i begge disse tilfælde blev suppleret af gennemgang af de enkelte kreditinstitutters risikoprofil ud fra det omfattende ansøgningsmateriale, de enkelte kreditinstitutter indsendte ifm. ansøgningen, jf. § 2, stk. 3 i bekendtgørelse nr. 228/2009. Der var i den forbindelse fastsat bestemmelser for, hvilke dele af ansøgningsmaterialet, der skulle være revideret og hvornår.

Kategorifordelingen for de ratede institutter tog udgangspunkt i internationale anerkendte kreditvurderingsbureauers (Standard & Poor's, Fitch og Moody's) kreditvurderingsskalaer for long term rating på instituttet. Figur 3 viser fordelingen i kategorierne givet nævnte skalaer og risikotillæg for hver kategori.

Figur 3. Risikokategoriseringen af de statslige kapitalindskud for ratede institutter

	S&P	Fitch	Moody's	Risiko-tillæg
Kategori I	AAA til AA-	AAA til AA-	Aaa til Aa3	0,000 %
Kategori II+	A+	A+	A1	0,375 %
Kategori II	A	A	A2	0,750 %
Kategori II-	A-	A-	A3	1,500 %
Kategori III	BBB+ til BBB- eller lavere	BBB+ til BBB- eller lavere	Baa1 til Baa3 eller lavere	2,250 %

Prisfastsættelsesmekanismen for de ratede institutter tog udgangspunkt i, at ratingbureauernes kreditvurdering ud fra en forudsætning om, at ratingbureauerne alt andet lige må formodes at have et opdateret og dækkende billede af de enkelte institutters kreditrisiko. Hertil kommer, at Kommissionen lagde betydelig vægt på, at ratingbureauernes vurdering indgik som et element i prisingen.

I 2009 var der i Danmark 14 danske kreditinstitutter, der havde en rating fra et eller flere anerkendte internationale

ratingbureauer, hvoraf flere kreditinstitutter var ratet af flere ratingbureauer. I tilfælde af varierende rating fra de forskellige ratingbureauer blev der i den forbindelse udviklet en metode, der ud fra en konservativ tilgang kunne vælge herimellem.

For ikke-ratede kreditinstitutter blev der med hjælp fra en international finansiel rådgiver og Finanstilsynet udviklet en såkaldt syntetisk rating, der indplacerer det enkelte instituts risikoprofil i en af de fem ovennævnte kategorier. Systemet sammenligner i hovedtræk et ikke-ratet kreditinstitut med en syntetisk referencegruppe, idet der lægges vægt på sammenlignelige kapital- og risikoparametre, som er afgørende for at drive et sundt og levedygtigt dansk kreditinstitut.

De anvendte parametre i det syntetiske ratingsystem var blandt andet følgende:

- Kernekapitalprocent
- Udlånsoverskud
- Indtjening per omkostningskrone
- Andelen af udlån og garantier med nedskrivninger
- Nedskrivningsprocent
- Andelen af store engagementer i basiskapitalen
- Udlånsvækst
- Coverage ratio

Denne model er i hvert enkelte tilfælde blevet suppleret af en gennemgang af de enkelte kreditinstitutters risikoprofil ud fra det omfattende ansøgningsmateriale, de enkelte kreditinstitutter indsendte ifm. ansøgningen, jf. § 2, stk. 3 i bekendtgørelse nr. 228/2009.

Status for udbetaling af kapitalen

Ansøgningsfristen for kapitalindskud udløb den 30. juni 2009, og ved fristens udløb havde 50 kreditinstitutter ansøgt om statslige kapitalindskud for knap 63 mia. kr.

Ved udbetalingsfristens udløb - den 31. december 2009 - kunne Økonomi- og Erhvervsministeriet gøre status og konstatere, at der samlet var udbetalt ca. 46 mia. kr. til i alt 43 institutter.

7 institutter valgte at trække ansøgningerne tilbage, da kapitalmarkederne gradvist var blevet mere normaliseret, og der således var mulighed for at hente kapital i markedet. Dette afspejles bl.a. i de faldende spreads på 5-årige credit default swaps, hvor der kan iagttages et betydeligt fald i spreads efter januar 2009 for alle markederne herunder det nordiske

(men hvor niveauet stadigvæk ligger højt ift. niveauet før den finansielle krise).

Den gennemsnitlige med kapitalindskuddenes størrelse vægtede effektive rente p.a. landede på 10,08 pct., hvori der her indgår konverteringsprovision. Hvis der tages udgangspunkt i et ikke-vægtet gennemsnit blev den gennemsnitlige effektive rente på 10,83 pct. Middelværdien for størrelsen på kapitalindskuddene landede på ca. 200 mio. kr. med en ganske betydelig spredning fra ca. 10 mio. kr. til 24 mia. kr. En meget stor del af kapitalen (ud fra størrelse af kapitalen), blev indplaceret i risikokategori B+, mens en stor del af ansøgerne (ud fra antal aftaler) blev indplaceret i risikokategori C.

Det gennemsnitlige løft af kernekapitalprocenten er på 3,3 pct. Grunden til, at gennemsnittet ligger over 3 procentpoint skyldes, at der i flere tilfælde var ansøgere med en kernekapi-

talprocent på under 9 men over 6, hvor kernekapitalprocenten blev løftet op til 12). Den gennemsnitlige kernekapitalprocent på udbetalingstidspunktet var således på 15,0 pct.

Konklusion

Alt i alt er det indtrykket, at kreditpakken har virket efter hensigten, idet der er skabt en hensigtsmæssig polstring af kreditinstitutterne, hvilket har medvirket til i højere grad at normalisere udlånspolitikken..

Der er samtidig udsigt til, at Staten får en fortjeneste på kreditpakken grundet risikopræmien i renten, selv hvis det antages, at en eller flere af de kapitalmodtagende institutter vil løbe ind i solvensproblemer i lånenes løbetid.

Det endelige regnskab vil dog først kunne gøres op, når det sidste lån er afviklet eller solgt.

KPMGs bud på forsikringsbranchens Solvens II parathed

Af Financial Risk Manager,
Susanne Lærkholm, KPMG

Finanstilsynet har senest den 1. april 2010 anmodet om at få indsendt redegørelse for "hvilken proces virksomheden har iværksat med henblik på at kunne leve op til solvens II reglerne i 2010"? Det er endnu for tidligt at sige noget konkret om resultatet af undersøgelsen. I KPMG vil vi dog gerne, baseret på vores erfaringer fra branchen, komme med et kvalificeret bud på, hvordan vi tror status er for den danske forsikringsbranches Solvens II parathed.

Alle forsikringsselskaber og tværgående pensionskasser modtog i december 2009 et "julebrev" fra Finanstilsynet. I brevet anmodede tilsynet om en redegørelse for, "hvilken proces virksomheden har iværksat med henblik på at kunne leve op til Solvens II-reglerne primo november 2012". Redegørelsen skulle være Tilsynet i hænde senest 1. april 2010 og på nuværende tidspunkt må man formode, at Tilsynet er i fuld gang med at gennemgå de indsendte redegørelser.

Tre grupper af selskaber

Groft sagt kan man opdele branchen i 3 grupper:

1. De selskaber, der ikke bliver omfattet af Solvens II.
2. De selskaber, der forventer at anvende standardformlen til beregning af kapitalkravet.
3. De selskaber, der planlægger at udvikle - og få godkendt - en (partiell) intern model.

I denne artikel vil vi primært fokusere på den sidste gruppe.

Få selskaber har udarbejdet en detaljeret plan

Selskaber, der har valgt at satse på interne modeller, står over for mange udfordringer. At få godkendt en intern model til beregning af kapitalkravet under Solvens II er ikke en enkel proces og kræver grundig forberedelse og en stram styring af processen. Hertil kommer, at de endelige (detaljerede) krav som modellen skal opfylde, endnu ikke er udarbejdet.

Det er vores erfaring, at der er relativt mange forsikrings-selskaber, der overvejer (partielle) interne modeller, hvilket måske er et udtryk for, at standardformlen er blevet mere kompliceret, end man i første omgang havde forventet og måske også mere forsigtigt kalibreret.

Det er dog samtidig vores erfaring, at ikke alle selskaber endnu har udarbejdet en detaljeret plan for, hvordan de vil opfylde kravene, herunder har udført en egentlig GAP analyse, som efterlyst af Finanstilsynet i "julebrevet".

Formålet med en GAP analyse

Efter vores opfattelse rummer Tilsynets brev mulighed for:

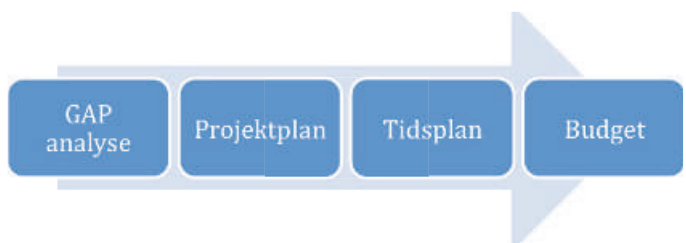
- **Enten** at udarbejde et fuldstændigt overblik over GAPs inklusiv en detaljeret projektplan
- **Eller** at lave en "Quick Scan", hvor de væsentligste problemområder identificeres og som efterfølgende følges op af en dybdegående GAP analyse og detaljeret projektplan.

Uanset hvilken metode man vælger, er det vores overbevisning, at implementeringen - og godkendelsen - af en intern model ikke kan gennemføres med succes uden et grundigt forarbejde, herunder en grundig GAP analyse.

GAP analysen giver selskabet et overblik over de tiltag, som skal foretages, for at selskabet kan leve op til de kommende regler: Hvor er selskabet i dag og hvor skal det hen?

Med baggrund i GAP analysen kan selskabet udarbejde en projektplan, der beskriver, hvordan man kommer derhen.

En vigtig del af projektplanen er en egentlig tidsplan, der indeholder milepæle og krav til opfølgning/rapportering samt et budget med beregning af forventet ressourceforbrug (internt såvel som behov for ekstern bistand), udgifter til nødvendige systemtilpasninger m.m.

Med en god GAP analyse, er det nemmere at sammensætte den optimale gruppe, der skal arbejde med Solvens II-reglerne, samt mulighed for at tage opgaverne i "små bidder"

Søjle 1

- Værdifastsættelse af aktiver og passiver (markedsværdier)
- Beregning af solvenskapitalkrav (SCR)
- Beregning af minimumskapitalkrav (MCR)
- Data

Søjle 2

- Ledelsessystem
- Funktionskrav/ organisations-krav bl.a.
 - Risikostyringsfunktion
 - Aktuarfunktion
 - Intern revisionsfunktion
 - Compliancefunktion
- Own Risk and Solvency Assessment (ORSA)
- Krav til ledelsen (fit & proper)
 - Den reelle ledelse og nøglepersoner
 - Løbende undervisning af bestyrelsen
- Outsourcing

Søjle 3

- Krav til offentliggørelse og rapportering til FT
- SFCR (Solvency and Financial Condition Report)
- RTS (Report To Supervisors)
- Indberetningsskabeloner
- Data

og i den rigtige rækkefølge. Generelt anbefaler vi, at selskabet nedsætter en egentlig projektgruppe og udpeger en projektansvarlig.

Projektgruppen bør være bredt sammensat og involvere alle relevante personer/områder samt ikke mindst ledelsen. Ledelsens involvering i projektet er et krav for at sikre fremtidig godkendelse af den interne model.

Indholdet af GAP analysen

Efter vores opfattelse, bør en GAP analyse som minimum indeholde en gennemgang af følgende punkter:

Den danske forsikringsbranche står over for nogle spændende udfordringer

Generelt er det vores opfattelse, at den danske forsikringsbranche er rimeligt godt forberedt på Solvens II i forhold til mange andre europæiske lande. Det betyder dog ikke, at vi er helt i front eller at vi bare kan læne os tilbage og afvente 2012.

Det er vores forventning, at specielt følgende områder vil give den danske forsikringsbranche nogle spændende udfordringer:

Nye værdiansættelsesregler

De forsikringsmæssige hensættelser skal fremover beregnes som bedste skøn plus et risikotillæg. Bedste skøn fastsættes ved hjælp af den risikofri rentekurve og risikotillægget beregnes ved hjælp af ”cost-of-capital” metoden.

CEIOPS har angivet tre metoder til brug for værdiansættelsen: Stokastisk simulation, analytiske teknikker og deterministiske teknikker.

Allerede nu bør man gøre sig klart, hvad der eventuelt kræves af systemtilpasninger, således at data i 2012 vil være til rådighed og lettilgængelige, så manuelle handlinger kan begrænses mest muligt. I praksis skal langt hovedparten af data være klar i 2011 for at kunne dokumentere et års forudgående anvendelse af den interne model.

Nye regler for beregning af solvenskapitalkrav (SCR)

Uanset om man vælger at opgøre SCR ved hjælp af standardformlen eller en intern model vil der formentlig være områder, hvor selskabet ikke har alle nødvendige informationer lettilgængelige.

Vælger man en (partiel) intern model, er der som nævnt tale om en lang proces, der bl.a. omfatter:

- Forberedelser internt i selskabet
 - Hvad skal modellen bruges til (kapitalallokering, optimering af reinsurance, præmiefastsættelse m.m.)?
 - Hvad er omkostningerne og fordelene ved en intern model (cost-benefit analyse)?
 - Hvilke risici skal modelleres?
 - Hvilke ressourcer har vi til rådighed?
- Præansøgningsprocessen
 - Forberedelsen til den egentlige ansøgning sker i dialog med Finanstilsynet
- Den egentlige ansøgningsproces
 - Ifølge direktivet har Finanstilsynet 6 måneder fra modtagelse af den fuldstændige ansøgning til at godkende (eller afvise) den interne model.
- Løbende opdatering af modellen
 - Kravene til interne modeller skal til stadighed være opfyldt.
 - Der skal udarbejdes en modelændringspolitik.
 - Større ændringer af modellen kræver Tilsynets forhåndsgodkendelse.

Nye funktionskrav

De nye krav til bestemte funktioner vil naturligt give selskaberne en række udfordringer. Funktionskravene skal dog ikke opfattes som et krav til særlige afdelinger eller kontorer, men er mere at betragte som et kompetencekrav. Alle funktioner kan i øvrigt outsources.

Selskaber, der indgår i koncerner, vil have mulighed for at anvende koncernfunktioner. Det er dog vores opfattelse, at der kan blive særlige udfordringer for selskaber, der indgår i blandede koncerner.

Nye regler for offentliggørelse og rapportering til Finanstilsynet

De nuværende indberetningskrav vil blive afløst af to rapporter (udover selve regnskabet). Begge rapporter har en kvalitativ og en kvantitativ del. Rapporten til offentligheden kan betragtes som en delmængde af den rapport, der skal sendes til Finanstilsynet.

Umiddelbart virker rapporten til Tilsynet meget omfattende med et stort detaljeringsniveau.

Det er derfor vigtigt for selskabet, at få et overblik over, hvorvidt datakravene kan opfyldes samt at få rapporteringsprocessen automatiseret mest muligt, så manuelle handlinger kan begrænses.

Regnskabspraksis - to (forskellige) verdner

Som det ser ud nu, vil der ikke ske en fuldstændig harmonisering af regnskabsreglerne mellem IFRS 4 fase II og Solvens II. Det betyder, at der fremover skal udarbejdes regnskaber efter andre principper, end de der gælder for opgørelsen af solvenskravet. Der bliver tale om to verdener - men dog med betydelige overlap.

Solvens II reglerne kunne medføre en adfærdsændring hos forsikringselskaberne

Indførelsen af Solvens II-reglerne fra efteråret 2012 vil på mange områder ændre den europæiske forsikringsbranche. Det er et kendt fænomen, at ændrede lovkrav giver ændret adfærd hos de berørte.

Hvordan Solvens II i praksis vil ændre adfærden hos forsikringselskaberne, bliver interessant at følge i årene fremover. Et område kan blive genforsikring: Kapitalkravet for modpartsrisici (f.eks. reassurandører) vil afhænge af reassurandørens rating. En rating under A, giver et (væsentligt) højere kapitalkrav end selskaber med en A rating eller derover. Tilsvarende "straffes" forsikringselskabet, hvis de vælger at tegne hele deres genforsikring hos én reassurandør.

Et andet kunnet være prissætningen. Selskaber, der anvender interne modeller, vil (formentlig) få et lavere kapitalkrav og dermed lavere omkostninger, hvilket giver dem mulighed for at sætte skarpere priser over for kunderne.

En af de største udfordringer kan dog meget vel blive knapheden på ressourcer, her tænkes primært på personer. Solvens II-reglerne er meget omfattende og kræver en vis grad af specialviden. Hertil kommer at mængden af papirer, der skal gennemlæses - og forstås - er meget omfattende (direktiv, consultation papers, issue papers m.m.).

Selskaberne, konsulentfirmaerne, revisorerne og Tilsynet er alle på jagt efter de samme eksperter. Vi kan kun gætte på, hvem der bliver vinderne - og taberne - i denne kamp.

Det skal bemærkes, at Finanstilsynet har tilkendegivet, at de ikke forventer, at nogle selskaber kan få godkendt deres interne modeller til start 2012!

Til slut må vi bare konstatere, at det er en spændende tid vi går ind i, med mange nye udfordringer - så god arbejdslyst!

Nye medlemmer fra 25.11.2009 – 19.03.2010

A.P.Møller – Mærsk

Martin Nexø Jønsson
Priya Leth-Jørgensen

Berlingske Media A/S

Birgitte Bandholtz

BRF kredit

Signe Haug Hansen

Carlsberg

Marc Wiingaard

Codan

Pia Strehmel

Danske Bank

Tina Hvitved
Mia Bøttzauw

Finansministeriets Departement

Morten Jørgensen

ISS A/S

Carsten Højlund
Anne Qvortrup
Lene Nielsen
Kasper Fangel

KPMG

Christian Visti Larsen

Kuwait Petroleum A/S

David Nyhjem

Københavns Kommune

Flemming Bialas

Nordea

Jacob Saltoft Kristiansen
Heidi Christiansen

Novo Nordisk

Vinitha Mathew
Elisabeth Tu

Novozymes A/S

Gitte Piil

PenSam A/S

Mia Overby Garfort

Post Danmark

Anne-Marie Scharff

PricewaterhouseCoopers

Brian Christiansen

SKAT

Søren Kristensen

Sparekassen Thy

Heinrich Damsgaard

”Bagsmækken”

Oplysninger om Foreningen af Interne Revisorer

Foreningens adresse:

Nykredit A/S
 Foreningen af Interne Revisorer (IIA)
 Revisionschef Claus Okholm
 Intern revision
 Kalvebod Brygge 47
 1560 København V

CVR nr. 73954215

Foreningen af Interne Revisorers bestyrelse har følgende sammensætning:

Formand

Revisionschef Claus Okholm,
 Nykredit
 ☎ 44 55 93 02
 e-mail: co@nykredit.dk

Næstformand

Underdirektør Niels Thor Mikkelsen
 Danske Bank
 ☎ 45 14 60 33
 e-mail: nmi@danskebank.dk

Kasserer

Revisionschef Peter Jochimsen,
 ATP
 ☎ 48 20 37 28
 e-mail: pjo@atp.dk

Sekretær

Revisionschef Ole Kirkbak,
 Sydbank
 ☎ 74 36 31 00
 e-mail: ole.kirkbak@sydbank.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Vice President, Internal Audit Vibeke Aggerholm,
 Carlsberg Breweries
 ☎ 33 27 12 26
 e-mail: vibeke.aggerholm@carlsberg.com

Corporate Vice President Kurt Hungeberg,
 Novo Nordisk A/S
 ☎ 44 42 57 87
 e-mail: kuhu@novonordisk.com

Professor Lars Kiertzner,
 Aalborg Universitet
 ☎ 96 35 72 52
 e-mail: lki@business.aau.dk

Senior Audit Manager, CIA,
 Afdelingsdirektør Anette Kauffmann Laursen,
 Nordea
 ☎ 33 33 41 33
 e-mail: anette.laursen@nordea.com

Koncernrevisionschef Pia Sønderlund Nielsen,
 Finansministeriet
 ☎ 33 92 26 77
 e-mail: pnn@fm.dk

Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther,
 Alm. Brand
 ☎ 45 47 78 97
 e-mail: abrpwe@almbrand.dk

Indmeldelse i foreningen

Indmeldelse i foreningen foretages til:

Hanne Brandt

☎ 44 55 93 07
 e-mail: hbr@nykredit.dk

Jobannoncer

Jobannoncer for medlemmer kan bringes på foreningens hjemmeside og/eller i INFO.

En helsides annonce i INFO koster 2.000 kr. og vil samtidig blive bragt på foreningens hjemmeside. Prisen for en annonce, som udelukkende bringes på foreningens hjemmeside er 1.000 kr.

Annoncer bringes kun i INFO, såfremt der er plads hertil. Annonceudkast sendes til redaktionens adresse jf. side 1. For ikke medlemmer aftales prisen særskilt.

Eksamen

Nærmere oplysninger om CIA-, CGAP-, CCSA- og CFSA-eksamen kan fås på IIA's internationale hjemmeside: www.theiia.org eller ved kontakt til:

Anette Kauffmann Laursen,
 ☎ 33 33 41 33
 e-mail: anette.laursen@nordea.com

